

Högskolan i Halmstad  
Sektionen för Humaniora  
Historia 41-60p

## **Från tradition till modernitet?**

Mentalitetsförändringar hos bönder i Höks Härad  
i slutet av 1700- och 1800-talet

Helena Johansson  
C-uppsats i historia ht 2006

Handledare:  
Jens Lerbom

## Förord

Tack till Karl-Åke Svensson.

## Abstrakt

Uppsatsen behandlar bönders världsbild under två perioder, före (1796-1800) respektive efter Laga skifte (1886-1890). Studien är avgränsad till Höks Härad i Hallands län. Den empiriska undersökningen baseras på suppliker, insända till Hallands läns Landskontor och Landskansli, som analyserats och tolkats med en hermeneutisk metod. Karl-Johan Ödmans teori i vilken bondebefolkningen genomgick ett mentalt skifte mellan tradition och modernitet i samband med Laga skifte har fungerat som ram för tolkningen av materialet. Undersökningen visar att kännetecknen för Ödmans traditionella paradig återfinns i undersökningens suppliker från den tidiga perioden medan de moderna kännetecknen inte är lika tydliga under sin period. De förekommer däremot parallellt med de traditionella i slutet av 1700-talet vilket skulle kunna visa att paradigskiftet mellan tradition och modernitet kan kopplas till fler faktorer än Laga skifte.

### **Nyckelord:**

Höks Härad

Tradition

Modernitet

Bönder

Mentalitet

## Innehållsförteckning

1	Inledning	s.1
1.1	<b>Syfte och frågeställning</b>	<b>s. 1</b>
1.2	<b>Avgränsningar</b>	<b>s. 2</b>
1.3	<b>Material och metod</b>	<b>s. 2</b>
1.4	<b>Teori</b>	<b>s. 4</b>
1.5	<b>Forskningsläge</b>	<b>s. 7</b>
2	Det halländska jordbruket på 1700 och 1800-talet	s. 8
3	Höks Härad	s. 10
4	Den enskilda bonden, bykollektivet och sociala relationer	s. 12
4.1	<b>Före Laga skifte</b>	<b>s. 12</b>
4.2	<b>Efter Laga skifte</b>	<b>s. 19</b>
4.3	<b>Sammanfattande analys</b>	<b>s. 24</b>
5	Konkreta och abstrakta världar	s. 25
5.1	<b>Före Laga skifte</b>	<b>s. 25</b>
5.2	<b>Efter Laga skifte</b>	<b>s. 29</b>
5.3	<b>Sammanfattande analys</b>	<b>s. 30</b>
6	Tid och kunskap	s. 31
6.1	<b>Före laga skifte</b>	<b>s. 31</b>
6.2	<b>Efter Laga skifte</b>	<b>s. 36</b>
6.3	<b>Sammanfattande analys</b>	<b>s. 37</b>
7	Sammanfattning	s. 38
8	Referenslista	s. 42

# 1 Inledning

Under 1800-talet omvandlades det svenska jordbruket. Den tekniska revolutionen, nyodlingarna och jordreformerna var några faktorer som påverkade jordbruket. På 1700-talet var bebyggelsen på landsbygden samlad i byar och bonden hade sin mark på olika ställen i byn. Detta krävde att bönderna samarbetade kring sådd, skörd och djurens beten. I och med reformen om laga skifte under första hälften av 1800-talet fick bonden sina ägor samlade i ett stycke och bystrukturen sprängdes. Efter skiftet behövde byinvånarna inte samarbeta i lika hög utsträckning och den sociala närheten försvann när hus nedmonterades och grannar flyttade ut till sina nya ägor. Reformen förändrade landskapsbilden radikalt, men påverkades också böndernas förhållande till omvärlden och sociala identiteter när de yttre ramarna ändrade form? Laga skifte kan kanske ses som ett skifte som inte bara gällde jordiska ting utan även mentala faktorer som en resa från traditionellt till modernt tänkande.

## 1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsen ska handla om bondens världsbild under två perioder, före respektive efter Laga skifte i Höks Härad. Detta ska sedan kopplas till Per-Johan Ödmans teori kring tradition och modernitet på den svenska landsbygden i samband med Laga skifte. Med utgångspunkt i nämnda teori har jag ställt följande frågeställning:

- Hur förändras böndernas världsbild, i förhållande till tradition och modernitet, före och efter Laga skifte i Höks Härad?

1800-talets väg mot det moderna ser vi konsekvenser av i dagens samhälle. Inte bara genom att studera hur landsbygdens landskap har förändrats, utan också genom hur vi själva tänker och upplever saker. Jordbrukets utveckling har tillsammans med andra faktorer fört oss till det samhälle som vi lever i idag, både materiellt och tankemässigt. För att förstå den tid vi själva lever i behöver vi studera hur samhällsförändringar inte bara påverkat yttre omständigheter utan även hur människors omvärldsuppfattning och sociala relationer förändrats.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Ödman 2006, s. 469.

## 1.2 Avgränsningar

Uppsatsen ska jämföra böndernas mentalitet under två perioder. För att göra källmaterialet hanterbart har undersökningen begränsats till två femårs- perioder, 1796-1800 och 1886-1890. Perioderna har valts med utgångspunkt i reformen om Laga skiftes början och slut samt källmaterialets omfattning och kvalitet. Perioderna har lagts utanför skiftesreformens genomförande i Hallands län eftersom det är eventuella förändringar av bondens världsbild som ska studeras och inte skiftesreformen i sig. Skiftesreformen avslutades i Halland runt 1880.<sup>2</sup>

Undersökningsområdet är begränsat till Höks Härad. Det motsvarar nuvarande Laholms kommun samt nuvarande Östra Karups, dåvarande Karups socken. Häradets storlek och tradition som jordbruksbygd gör den lämplig för undersökningen.

## 1.3 Material och metod

Huvudmaterialet i undersökningen består av suppliker vilket var ett sätt att skriftligen vädja eller be om hjälp i olika ärenden.<sup>3</sup> De suppliker som ingår i undersökningen är inskickade av bönder till Hallands läns Landskontor eller Landskansli. Ansvar för de ekonomiska frågorna låg hos landskontoret och övriga hos landskansliet.<sup>4</sup> Landskansliet hade också en verkställande och förvaltande funktion.<sup>5</sup> Supplikerna är ofta samlade tillsammans med annat material som berör ärendet i en akt. Om en bonde beskyller någon annan part för något finns den sidans förklaring också ofta med i akten. Information om brevens avsändare och ägandenatur har vid behov hämtats från mantalslängderna för Höks Härad.<sup>6</sup>

Samtliga suppliker från Hallands län under respektive tidsperiod har gått igenom och de som har bönder boende i Höks Härad som avsändare har sorterats ut. På grund av uppsatsens begränsade omfattning var det nödvändigt att göra ytterligare urval vilket i mitt fall baserades på supplikens kvalitet och dess användbarhet för uppsatsens syfte. Om suppliken var mycket svårläst, trasig eller mycket kortfattad, t.ex. endast bestod av en begäran om handlingar eller utslag har de sorterats bort. Från de resterande har jag sedan tagit tio stycken suppliker från den tidiga perioden och åtta stycken från den senare som ingår i undersökningen. Karl-Åke Svensson i Öringe, med erfarenhet från släktforskning har varit till stor hjälp när det gäller läsningen av supplikerna från den tidiga perioden.

---

<sup>2</sup> Montell 1983, s. 168.

<sup>3</sup> Andersson, Anderö 2006, s. 170.

<sup>4</sup> Andersson, Anderö 2006, s. 104.

<sup>5</sup> Utdrag från Nad 1998. Lunds Landsarkiv.

<sup>6</sup> Mantalslängder för Höks Härad 1796-1801, 1886-1891

Arbets sättet i uppsatsen är av hermeneutisk art. Det hermeneutiska arbets sättet strävar efter att tolka källmaterialet och därigenom förstå individers och tidigare perioders tankegångar och känslor.<sup>7</sup> Tolkningarna måste ske med utgångspunkt i en övergripande helhet men helheten kan revideras under arbetets gång beroende på tolkningen av delarna. Det är således ett samspel eller växel spel mellan de nödvändiga faktorerna, del och helhet, vilket brukar kallas för den hermeneutiska cirkeln.<sup>8</sup> Jag har i min undersökning försökt tolka och förstå individernas tankegångar under respektive period. Dessa har sedan jämförts med begreppen i Ödmans teori om det traditionella och moderna paradigmet. I mitt fall symboliseras delarna av supplikerna och helheten av Ödmans teori.

Även om undersökningen är begränsad både rumsligt och tidsmässigt kan resultatet ändå ge en bild av vilka tankegångar som florerade i gångna tider och förändringen av dem. Undersökningen kan däremot inte värdera sanningshalten i det som skrevs i supplikerna. Ett hermeneutiskt arbets sätt kan inte ge orsaksförklaringar till varför suppliken skrevs eller författarens mening med den.<sup>9</sup> Man kan tänka sig att författaren underströk vissa delar och förvrängde utifrån syftet med suppliken. Detta har dock ingen betydelse eftersom det inte är supplikens ärende i sig som ska studeras utan uttryckssätt och tankemässiga undermeningar. Av samma skäl har det ingen betydelse vem som författade suppliken. Böndernas tankegångar kommer fram ändå. I en del fall, framförallt under den tidiga perioden, hade bönderna någon som skrev suppliken åt dem.

Jag har valt att ta med flera citat i avhandlingsdelen eftersom de ger en tydligare bild av bondens tankevärld än ett referat av suppliken med modernare språk. Symbolen [...] betyder oläsligt ord. Finns ett ord inom hakarna betyder det att ordet tolkats. Karl-Åke Svensson har hjälpt mig med den skriftliga korrektheten i samtliga citat från den tidiga perioden.

---

<sup>7</sup> Florén och Ågren 2002, s. 125-126.

<sup>8</sup> Dahlgren och Florén 2002, s. 274.

<sup>9</sup> Florén och Ågren 2002, s. 126.

## 1.4 Teori

Per-Johan Ödman är professor emeritus i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm. I boken *kontrasternas spel* diskuterar han teorier om mentalitetsförändringar i det svenska samhället från medeltiden till 1900-talet.

Under skiftesprocesserna förekom konflikter mellan skiftesanhängare och skiftesmotståndare.<sup>10</sup> På ett plan handlade konflikterna om egendomar och enskilda rättigheter men de kan också höjas upp en nivå och ses ett skifte mellan två olika tankesystem, det traditionella och det moderna. Skiftesmotståndarna slog vakt om det traditionella medan skiftesanhängarna drogs mot det moderna förhållningssättet.

Kännetecken för det Ödman kallar det traditionella förhållningssättet är bland annat konkretion, existentiell förståelse och rättskonservatism.<sup>11</sup> De två första begreppen kopplas till att bönderna relaterar till det som konkret existerar, exempelvis den egna gården, byn och det dagliga arbetet. Min tolkning av begreppet rättskonservatism är att bonden motsätter sig stora förändringar av samhället. Förändringar ska ske sakta och i symbios med äldre kunskap och tidigare generationer.

Andra nyckelord är närhet, subjektivering samt kollektiv och social orientering.<sup>12</sup> Byns struktur och organisation krävde att man samarbetade och att var och en tog sitt individuella ansvar men inom kollektivet. Nackdelar med den sociala närheten kunde vara att byskvaller och avundsjuka fick möjlighet att blomstra. Möjlighet till en privat sfär och ”egna hemligheter” var troligen ganska liten.<sup>13</sup>

För en del av bymedlemmarna blir byn ett subjekt.<sup>14</sup> Det är i den som många av byinvånarna har sin identitet, som bestämmer de egna handlingarnas mening och som omvärlden sätts i relation till. Samtidigt var man medveten om och kunde besöka andra platser. Före skiftet baserades relationerna på gemensamma faktorer såsom vägar, hägnader och jordens bördighet. Efter skiftet hade byn och de gemensamma delarna försvunnit och nya identiteter måste skapas utifrån de nya förutsättningarna.<sup>15</sup> Motsatsen till subjektivering i Ödmans teori är objektivering. Min tolkning av Ödman blir då att byn i det moderna paradigmet blir mer av ett yttre objekt som inte längre påverkade det egna arbetet eller var identitetsbildande. Byn blir ett objekt istället för ett subjekt.<sup>16</sup>

---

<sup>10</sup> Ödman 2006, s. 459-460.

<sup>11</sup> Ödman 2006, s. 460-461.

<sup>12</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>13</sup> Ödman 2006, s. 437-438.

<sup>14</sup> Ödman 2006, s. 440-441.

<sup>15</sup> Ödman 2006, s. 463.

<sup>16</sup> Ödman 2006, s. 440, 460.



I det moderna synsättet är det istället nyckelord som systemförståelse, abstraktion och rättsrelativism som är de tongivande enligt Ödman.<sup>17</sup> De tidigare betydelsefulla konkreta elementen får stryka på foten för övergripande reformer eller system och prästen, rättsväsendet samt lantmätaren fick tillsammans med andra representanter för det abstrakta samhället större betydelse i den moderna världsbilden.<sup>18</sup> Ödmans rättsrelativism tolkar jag som att det saknades absolut kunskap och fasta värden i samhället. Saker som tidigare tagits för givna hade tagits bort och omstrukturerats. Ödman kopplar rättsrelativismen till spökhistorierna om ängamålarna.<sup>19</sup> Ängamålarna var avlidna lantmätare som gick igen. Man trodde att lantmätare som mätt fel i skiftet fick fortsätta att mäta efter sin död. Samtidigt som ängamålaren straffades för sina brott mot gamla mönster och tidigare generationer spred han oro och rädsla. Han blev en symbol för misstron mot rättssäkerheten och de hotfulla elementen i det moderna samhället.

I och med att bymedlemmarna vid Laga skifte flyttade ut till sina ägor och de rumsliga avstånden mellan dem växte byttes den sociala närheten och kollektiva inriktningen ut mot en distansering och individualisering.<sup>20</sup> Det sociala livet inriktades istället mot familjen, närmaste släkten samt skol- och arbetskamrater och de andra byinvånarnas skvaller och avundsjuka fanns inte längre direkt runt husknuten. Byinvånarna var inte heller längre beroende av varandra på samma sätt utan självständigheten ökade och kollektivets samlade kraft ersattes med individualism. En annan aspekt på distanseringen är att det uppkom bättre och sämre klasser.<sup>21</sup> Det blev alltså en social distansering gentemot de fattiga. Före skiftet hade alla varit en del av samma *rum*, byn var en sammanhållen enhet. Nu hade avstånden, både de rumsliga och sociala, vuxit. Ödmans begrepp objektivering tolkar jag som en motsatts till den subjektivering av byn som enligt Ödman fanns i det traditionella paradigmet.

Enligt Ödman förändrades även bilden av tiden och kunskapen.<sup>22</sup> Tiden blev, istället för att symbolisera kontinuitet, en avgränsad tidpunkt i förhållande till det förflutna respektive framtiden. Före skiftet hade tidigare generationer förmedlat kunskap till eftervärlden och gett en bild av framtiden. Nu blev framtiden istället osäker, man visste inte vad den skulle bära med sig i form av reformer eller hur det *nya* jordbruksarbetet skulle fungera. Ansvaret vilade i individens egna händer och det egna förnuftet. Inom detta resonemang ryms Ödmans

---

<sup>17</sup> Ödman 2006, s. 460-461.

<sup>18</sup> Ödman 2006, s. 461, 468.

<sup>19</sup> Ödman 2006, s. 466.

<sup>20</sup> Ödman 2006, s. 467-468.

<sup>21</sup> Ödman 2006, s. 454-455.

<sup>22</sup> Ödman 2006, s. 466-467.

motsatspar kroppslighet för det traditionella paradigmet och intellektualism för det moderna. För att sammanfatta skillnaderna mellan paradigmen lånar jag Ödmans egna ord:

Ytterst handlade det om hur man ville tolka världen, som något kontrollerbart och föränderligt eller som något av Gud och förfäder givet med inslag av förvetenskaplig mystik.<sup>23</sup>

Ödman kommenterar att verkligheten inte behöver vara så drastiskt uppdelad på de olika paradigmen utan mer eller mindre förenas.<sup>24</sup> Konflikten mellan paradigmen kan finnas såväl mellan människor eller grupper som inom individer.

Även om motsättningar mellan förespråkare för det traditionella och moderna fanns anpassade sig människor också till det nya.<sup>25</sup> Många fann sig tidigt tillrätta med det nya sättet att leva medan det tog längre tid för andra att vänja sig. Det gällde att hitta nya sociala former och förhållningssätt till det nya landskapet.

Samtliga begrepp för respektive paradigm kommer inte att behandlas. Begreppen egenkontroll och teknisk kontroll av andra, samt inriktning på det unika respektive allmänna diskuteras inte i uppsatsen. Anledningen är att jag anser att Ödmans definition av dem är oklar.

Även Johan Asplund, professor i socialpsykologi, ger teorier om förhållandet mellan individ och samhälle och hur detta påverkas av omvärldens historiska förändring i boken *Tid, rum, individ och kollektiv*.<sup>26</sup> Asplund diskuterar ur olika synvinklar bondesamhället och ett modernt borgerligt samhälle, där begreppen kollektivism och individualism går igenom som en röd tråd. Asplund tar upp jordskiftena med en inriktning mot den kollektiva och individuella äganderätten. Till skillnad från Ödman fokuserar Asplund på de två tidigare reformerna, storskiftet och enskiftet.

Asplund drar slutsatsen att skiftesreformerna ledde till att bönderna gick mot en individualisering och disciplinering.<sup>27</sup> I och med skiftesvitsordet gynnade Storskiftesförordningen individuella initiativ på bykollektivets bekostnad. Samtidigt blev bönderna underställda de statliga förordningarna. I förhållande till enskiftet drar Asplund liknande slutsatser som Ödman gör i anslutning till Laga skifte med avseende på bysprängningarnas konsekvenser. De som flyttade i samband med enskiftet fick också lära

---

<sup>23</sup> Ödman 2006, s. 461.

<sup>24</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>25</sup> Ödman 2006, s. 467-468.

<sup>26</sup> Asplund 1983.

<sup>27</sup> Asplund 1983, s. 153-156.

känna landskapet på nytt och införa nya sociala koder som inte baserades på gamla förhållanden som t.ex. inägor och utägor.

### 1.5 Forskningsläge

Det halländska jordbrukets utveckling och skiftesreformerna har beskrivits av flera författare och forskare. Utgångspunkterna är dock övervägande av ekonomisk art och inte hur det påverkade befolkningens mentala världsbild.

Lars Ydborn studerar befolkningstillväxtens påverkan på jordbruket i avhandlingen *Befolkningstillväxt och jordbruk, tre socknar i Halland 1780-1870*.<sup>28</sup> Författaren undersöker bl.a. skiftesreformernas påverkan på ägofördelning och nyodling. Bysprängningarna behandlas men med perspektiv på skiftesförordningen.

Skiftesreformens spridningsförlopp och genomförande i Hallands län diskuteras av Ronny Pettersson i avhandling *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändringar mellan regeltvång och handlingsfrihet*.<sup>29</sup> Pettersson studerar samspelet mellan de statliga myndigheternas regeltvång och de lokala initiativ som var nödvändiga för reformens verkställande i Hallands län.

Höks Härad är undersökningsområde för Per-Göran Johansson avhandling *Gods, kvinnor och stickning. Tidig industriell verksamhet i Höks Härad i södra Halland ca 1750-1870*.<sup>30</sup> Johansson undersöker stickningsindustrins utveckling, framväxt och organisation och visar att jordbruket i häradets västra delar i mitten av 1800-talet gick mot en kommersialisering och modernisering istället för en bondeekonomi som baserades på tidigindustriell verksamhet.

Liksom i min egen undersökning står den enskilde jordbrukaren i centrum för Britt Liljewalls avhandling *Bondevardag och samhällsförändring*. Liljewall studerar bondedagböcker från tre olika tidsperioder i 1800-talets Västergötland. Syftet är att studera hur böndernas självbild, identitet och vardagsliv förändras under 1800-talets modernisering. Källmaterialet sätts i relation till begrepp som individualism, demokratisering, kapitalism och yrkesprofession.<sup>31</sup> I de förändringar som sker på landsbygden fortsätter traditionen eller tidigare mönster att skapa en trygghet och kontinuitet. Liksom i Ödmans teori blir det gamla en del av det nya. Utbildning, mekanisering, tekniska innovationer och kommersialism går hand i hand med tillbakablickar på tidigare generationers ställning, kroppsarbete och

---

<sup>28</sup> Ydborn 1984.

<sup>29</sup> Pettersson 1983.

<sup>30</sup> Johansson 2001.

<sup>31</sup> Liljewall 1995.

beprövade metoder. Kollektivismen var ständigt närvarande men utvecklades till att mer vara en form av samarbete mellan individer för att lösa egna problem. Under 1800-talets gång blir också böndernas avgränsning till landsbygdens underklass tydligare.<sup>32</sup> Likheterna mellan Liljewalls undersökning och min egen är dels diskussionen kring begrepp som tradition och modernitet och dels perspektivet underifrån, där de som lever med och i förändringarna står i centrum. Det finns dock skillnader mellan modellerna för tradition och modernitetsbegreppet även om en del element, individualiseringen och tidens kontinuitet sammanfaller.

## 2 Det halländska jordbruket på 1700 och 1800-talet

I mitten av 1700-talet var 80 % av befolkningen i Halland sysselsatta inom jordbruket vilket var samma förhållande som Sverige i stort. Majoriteten av landskapet bestod av betesmarker med ljunghedar. Ängen dominerade över åkern och det fanns lite skog vid gränsen till Småland. I Halland tillämpades ensäde vilket medförde att jorden inte låg i träda. På åkern odlades råg, korn och havre och ett sått frö gav ungefär tre skördade.<sup>33</sup> På 1700-talet och början av 1800-talet var det halländska jordbruket inriktat mot boskapsskötsel.<sup>34</sup>

Halland tillhörde under 1700-talet och en bit in på 1800-talet Sveriges sämsta jordbruksområden, med avseende på avkastningen. Anledningar som diskuterades av samtida personer var ensädet, att bönderna inte höll efter ogräs eller dikade och att och åkern och ängen var bevuxen med träd. Bönderna ville behålla träden eftersom de trodde att grödorna måste skyddas från solens strålning. De försvann dock vid Laga skifte.<sup>35</sup> Under de första decennierna av 1800-talet var Halland fortfarande inte självförsörjande med spannmål.<sup>36</sup>

Före laga skifte låg böndernas gårdar samlade i byar med markerna runt omkring. Byns ägor var uppdelade på åker och äng, vilka gemensamt kallades för inägor, samt utmarken vilken främst tjänade som betesmark. Inägorna inhägnades för att fredas från djuren som strövade fritt. Varje gård hade sin åker fördelad i tegar på olika platser i byn och tillsammans med grannarna. Tegskiftet var ur en synvinkel ett rättvist system eftersom bönderna fick del i olika jordmån och därmed spreds risken för missväxt och klimatets verkningar. Samtidigt var den enskilde bonden tvungen att rätta sig efter de andra i byn. De

---

<sup>32</sup> Liljewall 1995, s. 324-327.

<sup>33</sup> Wiking-Faria 1997, s. 9.

<sup>34</sup> Frisk 1999, s. 44.

<sup>35</sup> Sandklef 1959, s. 185-186, 195-196.

<sup>36</sup> Frisk 1999, s. 46.

som hade sina tegar bredvid varandra var tvungna att så och plöja samtidigt och djuren kunde inte släppas in till bete på inägorna förrän skörden var klar.<sup>37</sup>

1860 var 85 procent av befolkningen i Halland sysselsatta inom jordbruket vilket är tio procentenheter högre än riksgenomsnittet. Åkerarealen dominerade nu över ängen. Utmarken var fortfarande i majoritet men hade minskat något. Ensådet började ersättas av växelbruket. Avkastningen hade ökat till sex skördade.<sup>38</sup> Vid denna tid hade också spannmålsunderskottet bytts mot ett överskott och de halländska bönderna exporterade framförallt havre.<sup>39</sup> I takt med att exporten underlättades och efterfrågan ökade blev Halland tydligare inriktat mot spannmålsproduktion. I slutet av 1800-talet gick man dock åter tillbaka till animalieproduktion p.g.a. den ökande internationella konkurrensen från framförallt USA.<sup>40</sup> De halländska bönderna hade dragits in i en allt mer marknadsinriktad ekonomi även om självhushållet fortfarande var det mest framträdande.<sup>41</sup>

Den agrara revolutionen var en förutsättning för den halländska utvecklingen. Skiftena, nya effektivare jordredskap, växelbruk och allmänt införda jordförbättringsmetoder som mörkling bidrog till att nya områden och ängsmark kunde uppodlas.<sup>42</sup> Vare sig storskiftet eller enskiftet fick någon större betydelse för Halland utan det var först med Laga skifte 1827 som det skedde en omfattande förändring.<sup>43</sup> Mellan ungefär 1827 och 1880 skiftades i stort sett all mark i Halland. 40 % av de halländska bönderna flyttade ut från byn och 4000 nya gårdar byggdes. Wiking-Faria menar dock att en stor del av nyodlingarna genomfördes efter storskiftet och före Laga skifte.<sup>44</sup> Samtidigt med förbättringarna växte gruppen fattiga på landsbygden. Den omfattades av dem som inte ägde någon jord utan var torpare och backstugusittare. 1860 tillhörde hälften av landsbygdsbefolkningen dessa grupper.<sup>45</sup>

---

<sup>37</sup> Gadd 2000, s. 111-114, 275.

<sup>38</sup> Wiking-Faria 1997, s. 33.

<sup>39</sup> Sandklef 1959, s. 259.

<sup>40</sup> Frisk 1999, s. 46-47.

<sup>41</sup> Wiking-Faria 1997, s. 45.

<sup>42</sup> Frisk 1999, s. 48-49.

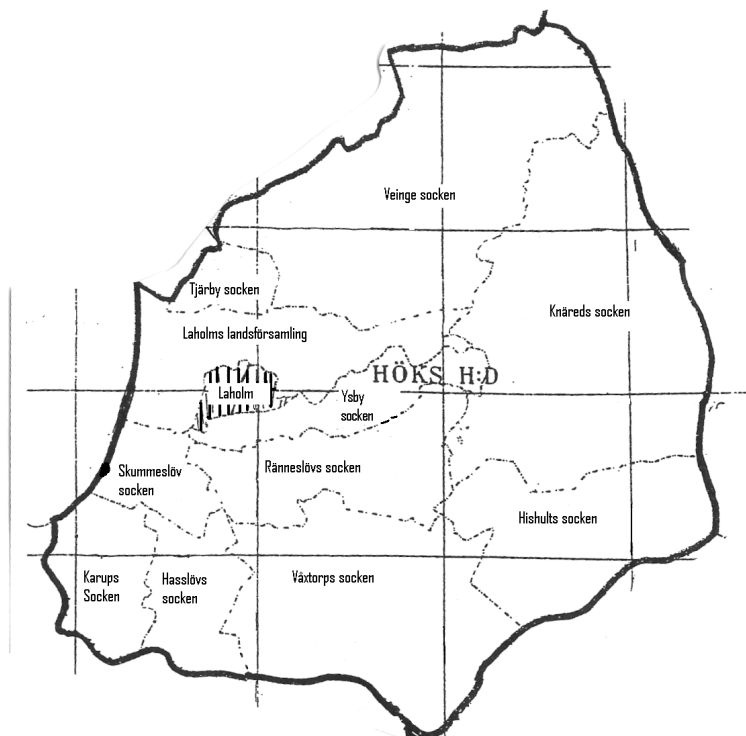
<sup>43</sup> Sandklef 1959, s. 228.

<sup>44</sup> Wiking-Faria 1997, s. 40.

<sup>45</sup> Wiking-Faria 1997, s.33.

### 3 Höks Härad

Höks härad var det sydligaste häradet i Halland. Häradet omfattade elva socknar med Laholm som enda stad.<sup>46</sup> Det motsvarade nuvarande Laholms kommun samt Östra Karups socken.



Karta 3.1. Kartskiss över Höks Härad sockenindelning.

I Höks Härad finns både slättbygd, mellanbygd och skogsbygd. Liksom för Halland i stort dominerade boskapsskötseln under 1700-talet. På slättbygden och i mellanbygden kombinerades boskapsnäringen med linne och yllevävnad. I skogsbygden var produkter som stängselvirke och träkol viktiga binärningar. Befolkningen fick dock ofta köpa säd. Exempel på

<sup>46</sup> Socknarna är Veinge, Tjärby, Laholms landsförsamling, Ysby, Knäred, Skummeslöv, Ränneslöv, Karup, Hasslöv, Våxtorp och Hishult. Se även karta.

områden med slätt, mellan och skogsbygd är i tur och ordning Skummeslöv, Våxtorp och Knäred.<sup>47</sup>

Samtliga tre bondegrupperingar; krono-, skatte- och frälsebönder fanns representerade i Höks härad under båda perioderna.<sup>48</sup> Skattebönderna ägde själva sin jord och betalade skatt till staten. Kronobönderna och frälsebönderna arrenderade sin gård av staten respektive adeln.<sup>49</sup> I mitten av 1700-talet ägde adeln den största delen av jorden i samtliga socknar förutom i Veinge och Laholms Landsförsamling, där skattebönderna var i majoritet. I Höks härad fanns på 1700-talet fyra säterier.<sup>50</sup> Från och med 1860 ägde bönderna huvuddelen av marken i Halland.<sup>51</sup> Andelen kronobönder hade troligtvis reducerats kraftigt till den sena perioden eftersom en stor andel av den svenska kronojorden sålts ut fram till 1870.<sup>52</sup>

---

<sup>47</sup> Frisk 1999, s. 44-46.

<sup>48</sup> Wiking-Faria 1997, s. 17 och mantalslängder för Höks härad 1796-1800, 1886-1890.

<sup>49</sup> Gadd 2000, s. 42.

<sup>50</sup> Godsen var Skottorp i Skummeslöv, Dömostorp i Hasslöv, Sjöboholms säteri i Hishult samt Vallen i Våxtorp. Johansson 2001, s. 83-84.

<sup>51</sup> Wiking-Faria 1997, s. 17, 33.

<sup>52</sup> Gadd 2000, s. 199.

## 4 Den enskilda bonden, bykollektivet och sociala relationer

Utifrån Ödmans teori kring tradition och modernitet ska stommen för bondesamhället, kollektivet och individen, diskuteras i följande avsnitt. Enligt Ödman baserades den traditionella tankevärlden på kollektivet där bymedlemmarna hade flertalet skyldigheter gentemot varandra. I det moderna synsättet var man inte längre beroende av att alla i byn följde samma system utan bondens självständighet ökade. Orienteringen gick från kollektiv till individ.<sup>53</sup>

Närhet och distansering är andra nyckelord i Ödmans teori.<sup>54</sup> I det traditionella bondesamhället frodades avundsjuka och byskvaller. Oenigheter kring gemensamma faktorer bidrog till konflikter mellan bymedlemmar.<sup>55</sup> I det moderna samhället skiljdes bymedlemmarna åt och ens enskilda handlingar blev inte på samma närgångna sätt som tidigare föremål för andras synpunkter. Den sociala basen utgjordes nu av familjen, nära anhöriga och skol- och arbetskamrater istället för bymedlemmar.<sup>56</sup> Enligt Ödman ökade också det sociala avståndet mellan bönder och landsbygdens mindre bemedlade grupper.<sup>57</sup>

### 4.1 Före Laga skifte

Våren 1796 skickar bönder från Karup och Skummeslövs socken en supplik till Hallands läns landskansli angående sin skyldighet att skaffa virke till Kungsladugården i Laholm.

Som vi under tusende kronobönder i Karups och Skummeslöfs socknar hafwa varit i flera år betungade med att skaffa /.../ alt slags virke til Laholms kungsladugårds laxfiske, och så länge här har varit tillgång der til på Hallands åhs på våra egne kronoskogar så hafwa wi ey bryt oss derom, utan dragit den bördan mer än våra medbröder i andra socknar<sup>58</sup>

På grund av dåliga resurser i den egna kronoskogen skulle bönderna nu bli tvungna att köra till skogar i Knäreds socken tre mil bort för att få ihop tillräckligt med materiel till avgiften. Detta skulle innebära extra väntetid för gästgiveriets besökare eftersom bönderna även skulle hjälpa till med gästgiveriskjutsen.

---

<sup>53</sup> Ödman 2006, s. 441, 467-469.

<sup>54</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>55</sup> Ödman 2006, s. 437, 440.

<sup>56</sup> Ödman 2006, s. 468-469.

<sup>57</sup> Ödman 2006, s. 455.

<sup>58</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:197, akt 81, suppliken daterad 8 mars, 1796.



Bönderna lämnar som förslag att Veinge och Knäreds kronobönder kan överta avgiften.

men som Knäreds och Weinge socknar ny äro underlagda något giästgifweri och hafwa skog i sina egna socknar; så anhålla wi allra ödmjukast hos Eders Höga Nåde att wi der ifrån måtte blifwa befriade; hälst som wi i enfaldighet tro att wi [böre ny wara] med större börda betungade en våra medbröder<sup>59</sup>

Suppliken är underskriven med 23 namn tillsammans med respektive by. I suppliken finns inga tecken på att någon eller några representerar flera genom sin underskrift.

Bönderna i Veinge och Knäred tillbakavisar ansökan från Skummeslöv och Karup genom att hänvisa till ett kontrakt i vilket skyldigheten stadgats.

deruti ingen ändring eller [rättning] kan äga rum, sedan en hwar af krono och skatte allmogen då tillförbundit sig att framköra detta fiskewirke, som dem alltid tillförne ålegat.<sup>60</sup>

Sju personer från olika byar har undertecknat brevet med tillägget ”å samtliga krono och kronoskatteåboer markägare i Knäreds församling”.<sup>61</sup> Veinge socken representeras av fyra bönder från olika byar.

Bönderna i de båda supplikerna gör en kollektiv handling. Kollektivet sträcker sig dock i båda fallen längre än att endast omfatta en by eftersom det är socknen som är den gemensamma nämnaren. Bönderna använder termer som ”wi” och ”våra” men samtidigt lyser individen igenom i formuleringar som ”en hwar af krono och skatte allmogen”. Ödman belyser hur viktig individens enskilda ansvar var för bygemenskapen och det traditionella systemet. Byarna byggde på samarbete och reglerade arbetsprocedurer vilket krävde att enskilda individer också tog ansvar för det egna arbetet och följde gemensamma överenskommelser inom byn.<sup>62</sup> Suppliken från Veinge och Knäreds bönder belyser det individuella åtagandet och ansvaret för att den kollektiva avgiften betalas.

---

<sup>59</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:197, akt 81, suppliken daterad 8 mars, 1796.

<sup>60</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:197, akt 81, avsändare från Knäreds och Veinges socknar.

<sup>61</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:197, akt 81, avsändare från Knäreds och Veinges socknar.

<sup>62</sup> Ödman 2006, s. 438.

Fyra kronobönder från Mellby, varav en änka, skickar ett brev till Landskontoret 1796 angående sin gemensamma inhägnad på byns samfällda utägor.<sup>63</sup> Syftet med inhägnaden, enligt dem själva, var att odla säd på området.

För att förbättra de kongl Maj:ts och kronans hemman som vi åbo uti Melby By af Laholms socken, hafwa wi å gemensamma utägorna intagit et obetydeligt stycke ungefärligen 2 Tunneland, den vår tanke warit at upodla och i sädes bärande stånd försätta.<sup>64</sup>

Enligt avsändarna accepterades inhägnaden inte av andra åboer som rev ner gårdsgården. Samma åbor hade dock enligt avsändarna, några år tidigare, inhägnat ett eget område på den bästa jordmänen.

Sex bönder i Mellby, Åmot och Trulstorp förklarar sitt agerande när de rev ner gårdsgården i en supplik till Landskontoret 1796. De menar att de fyra bönderna inhägnade området i smyg på natten tillsammans med 30-40 andra personer. De hävdar också att den aktuella inhägnaden var ungefär dubbelt så stor som motparten uppgivit och att de fyras agerande bröt mot den gemensamma byordningen där det stadgats att förändringar skall godkännas av de andra i byn. De försvarar sin egen inhägnad genom att hänvisa till att den skedde dagtid och godkändes av delägare samt konungens befallningshavande. Bönderna från Mellby, Åmot och Trulstorp skriver som representanter för en större grupp. Detta syns bland annat i supplikens inledning där de hänvisar till de som undertecknat suppliken och övriga bymedlemmar i Mellby och Trulstorp.

I anledning af /.../den 27 augusti gjorda ansökan rörande gårdsgård som wi undertecknade öfrige Byamän uti Mälby och Trulstorp nedrifwit omkring en intäkt, som de welat sig tilägna få wi i djupaste ödmjukhet här öfwerlämna vår förklaring, under den glada utsigt hwar med Eders höga Nåd alltid skyddar den lidande.<sup>65</sup>

Suppliken avslutas med ”å samteligas wägnar” och de sex böndernas namn vilket också kan vara ett tecken på att fler stod bakom suppliken.

---

<sup>63</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:69, akt 171.

<sup>64</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:69, akt 171, supplik med avsändare från Mellby 3 och 4.

<sup>65</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:69, akt 171, avsändare från Mellby, Åmot och Trulstorp.

Båda supplikerna är ett resultat av en kollektiv handling även om den första endast omfattar fyra personer. Begrepp som ”wi”, ’vår’ och ’våra’ är vanligt förekommande och bykollektivets betydelse blir tydligt då brevskrivarna protesterar mot den gjorda inhägnaden på den gemensamma utmarken. Det är nog egentligen inte inhägnaden i sig som avsändarna vänder sig mot utan just sveket, genom att uppföra den på natten och utan godkännande från de andra som har rättighet i utmarken. Det märks när de försvarar sin egen inhägnad som skett några år tidigare. Där påtalar de just att inhägnaden var godkänd till skillnad från den som de andra gjort. Den enskilda individen använder också det gemensamma ägandet som argument för att förhindra att någon annan utökar på de andras bekostnad och därmed de enskilda rättigheterna. Enligt Ödman var djuren och ägorna i bysamhällets centrum. Bysamhället byggde på noggrant reglerat arbete och samarbete samtidigt som bymedlemmarna var tvungna att ta ansvar för enskilda angelägenheter, skyldigheter och rättigheter. Här ingick till exempel att bevaka så att ingen annan byinvånare utökade sina marker på de andras bekostnad.<sup>66</sup> I suppliken från det större kollektivet framträder just det individuella perspektivet och de enskilda rättigheterna när avsändarna tar upp att staten hjälper den som har det svårt och att varje enskild medborgare omfattas av lagens skydds nät.

öfwerlämna vår förklaring, under den glada utsigt  
hwar med Eders höga Nåd alltid skyddar den lidande.  
/.../ Af den säkerhet som hwar och en medborgare  
under lagens skygd åtniuter, är det som wi gemensamt  
i djupaste ödmjukhet hos Eders Höga Nåde söka vår  
nyrättelse<sup>67</sup>

Med Ödmans teori skulle suppliken kunna tolkas som att de enskilda individerna använde kollektivet för att stärka sin sak och bevaka sina enskilda rättigheter. Formuleringen ”som wi gemensamt” skulle också kunna syfta till den enskilda individen, att bönderna inte såg sig som ett kollektiv utan som ett antal individer som gått ihop för att göra gemensam sak. Samtidigt finns tre byar, Trulstorp, Åmot och Mellby representerade, så formuleringen kan även syfta till att byarna gör gemensam sak och inte hänvisa till de enskilda individerna.

Liljewall menar att intrycket av kollektivism tydliggörs i dagböckerna från hennes första period, 1840-talet, genom att ”vi” är vanligt förekommande. ”Vi” används till exempel när man hänvisar till arbetet i det egna hushållet, umgänget med släkten och kontakterna med bylaget. Den aktuella dagboksskrivaren bodde på en ensamgård men samarbetade ändå med

---

<sup>66</sup> Ödman 2006, s. 439-441.

<sup>67</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:69 akt 171, avsändare från Mälby, Åmot och Trulstorp.

andra bönder i ett ”grannelag”, motsvarande byalag, om till exempel förtroendelån, gemensam vallning och väghållning.<sup>68</sup>

1797 skickar Nils Nilsson i Trulstorp och Staffan Persson i Mellby en supplik till Landskontoret angående åbon Nils Pålsson i Mellby.<sup>69</sup> Enligt dem har Nils Pålsson utan tillstånd från övriga delägare, inhägnat ett område på de gemensamma utägorna som ska genomgå storskifte. De undertecknar suppliken med ”Å samtligas vägnar” och sina namn.<sup>70</sup>

Nils Pålsson förklarar att han inte kände till det planerade storskiftet och gårdsgården flyttades för att korta och rätta den efter grannens gårde. Han tar också upp att de klagande för två år sedan gjort en intäkt på 12-14 tunnland utan att tillfråga de andra delägarna och grannarna. Detta kan jämföras med hans egen på en tredjedels tunnland av eländig och svag jord. Han avslutar brevet med att upplysa om följande;

Jag kan för övrigt ej undgå att ödmjukast anmärka, thet these [tränne] afwundsjuke och i enahanda måtto sjelf brottsliga klagander, gifwit sig rättighet at underteckna klagoskriften å samtligas wägnar, utan att thertill företa fulmakt. Ett tiltag så mycket mera dristigt och olagligt, som jag noga känner, at kanske minsta delen af markmännen med them gjöra gemensam sak<sup>71</sup>

Nils Nilsson och Staffan Persson vill nog beskylla Nils Pålsson för att gå emot bykollektivet och försöka göra personliga vinster på de övriga bymedlemmarnas bekostnad. Argumentet att gemensamt beslut krävs för att inhägnader ska kunna ske anknyter till bykollektivet. Inhägnaden skulle kanske medföra att mindre jord storskiftades vilket skulle vara till Nilssons och Perssons nackdel.

Nils Pålsson menar å sin sida att de båda andra själv gjort egna inhägnader på den gemensamma marken utan tillstånd. Han motiverar sitt agerande genom bykollektivet när han hänvisar till att förändringarna gjorts för att passa bättre ihop med grannens hägnader. Nils Pålsson menar också att deras klagan egentligen är en individuell handling från de båda männens sida och att de på ett olagligt sätt utnyttjar kollektivet för att ge tyngd åt sin sakframställning. Detta sammantaget visar på styrkan i bykollektivet och dess betydelse under

---

<sup>68</sup> Liljewall 1995, s. 59-60.

<sup>69</sup> Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:72, akt 79.

<sup>70</sup> Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:72, akt 79, avsändare, Nils Nilsson i Trulstorp och Staffan Persson i Mellby.

<sup>71</sup> Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:72, akt 79, datering 5 maj 1797.

den traditionella perioden. Samtidigt synliggörs hur enskilda individer kunde utnyttja kollektivet för att bevaka sina rättigheter och stärka enskilda angelägenheter, vilket diskuterats tidigare. Även avundsjukan mellan bybor märks i suppliken. Före Laga skifte menar Ödman att avundsjuka och skvaller frodades i byarna på grund av den rumsliga och sociala närheten.<sup>72</sup>

Kronobonden Jacob Nilsson i Körsveka Knäreds socken ansöker 1798 om att få utöka sin egen uppodlade mark med 5-6 tunnland från den samfällda utmarken. Han anser att hans hemman, jämfört med de övriga i bylaget, tillhör de enklaste med avseende på mantal, skatt och inägor.<sup>73</sup> Samtliga åtta ägare till Kjörsvekas betesmark bestrider Jacob Nilssons ansökan såvida de inte i förhållande till deras eget mantal får ett lämpligt stall eller en del av den samfällda utmarken. Jacobs påstående om att han har bylagets sämsta inägor bemöts av de andra;

Kronohemmanet No 2 Kjörsweka, är till alla delar i åker och eng efter [---] beskaffenhet i lika godhet med de öfrige hemmansdelarna i grannskapet./---/  
I öfrigt [wittnar] detta försök vår granne icke olikt att willa göra oss intrång i detta så wäl som mycket annat han oss förolämpar  
[---] [---][---] det wore bättre at han med flit och idoghet skjötte sitt hemmans bruk med sina hittils tillhörigheter som föder sin mun utan att göra onödiga intagar till grannars förfång och skada.<sup>74</sup>

Samma supplik avslutas med ”Å egna och de övriga grannarnes wägnar”. Året efter förnyar Jacob Nilsson sin ansökan. Han motsätter sig bland annat sina grannars argumentering.

Om det wore mig tillåtit, wille jag gärna emot flera ¼ dingar i Körsveka bortbyta de 3/8 dels mtl som jag innehafver /.../ jag har aldeles nybyggda hus, istället för de gamla och förfallne, som befunnes på detta wid mitt tillträde nästan ödeliggande hemman;/---/ Jag förnyar alltså min aller ödmjukaste ansökning/.../ och får lika ödmjukt förklara, det jag aldeles icke will betrida mina grannar at äfwen af utmarken inhägna

---

<sup>72</sup> Ödman 2006, s. 437.

<sup>73</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:75, akt 191.

<sup>74</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:75 akt 191, suppliken daterad 1 dec 1798.

hvad de gitta och förmå; /.../ utan at, efter deras exempel, afwundas på den, som genom slit och arbete will förbättra sitt hemman, men i anseendetill deras egenhet mot mig will jag med dem, wist icke hafwa samhäfd.<sup>75</sup>

I dessa två suppliker blandas kollektivismen och individualismen. Jacob Nilsson vill utöka sin jord genom en inhägnad på den gemensamma betesmarken och därmed förbättra sitt eget hemman. Han pekar på individens rätt att genom hårt arbete kunna påverka den egna situationen. Samtidigt ser han sig som en del av bykollektivet när han jämför sig med de andra. Ödman belyser hur bylivet baserades på den gemensamma arbetsproceduren, visst kollektivt ägande och individuellt ansvar för enskilda uppgifter vilket var nödvändigt för att kollektivet skulle fungera. Enligt Ödman kunde detta säkert uppfattas som en trygghet och en identitet men också som ett tvång och en börda. När bonden ville satsa och arbeta mer med de enskilda faktorerna hindrades han kanske i många fall av faktorer som just skyldigheterna gentemot byn och de andras övervakning.<sup>76</sup> Suppliken visar på just på konflikten mellan den kollektiva tillhörigheten, byn, och de enskilda initiativen och utvecklingsviljan. I just detta fall blir de individuella initiativen tydliga bland annat genom att Jacob Nilsson förnyar sin ansökan och genom att hänvisa till de egna framstegen med hemmanet. Han uppmanar också de andra till att göra egna inhägnader på utmarken. Han uppmuntrar dem därmed till individuella initiativ och fäster mindre vikt vid det kollektiva ägandet. Jacob Nilsson kunde säkert uppleva bykollektivet som just en tvångströja.

I suppliken från grannarna blandas begrepp som ”Vår granne” och ”han oss förolämpar” med ”sitt hemman” och ”sina hittills tillhörigheter”. Jacob Nilsson urskiljs här från kollektivet. De ser på sig själva som grupp medan Nils Pålsson är en individ som ska ägna sig åt att sköta sina egna göromål och inte förstöra för sina grannar. Samtidigt syns de individuella aspekterna också hos dem, även om de framförs gemensamt, eftersom de kan tänka sig att få en egen likvärdig inhägnad tilldelade till sina hemman och därmed utöka sin egen odlingsareal på byns bekostnad.

I flera av ärendena från den tidiga perioden märks både en kollektiv och individuell orientering, där den enskilde bonden står mot ett större kollektiv. Båda dragen kan också förekomma i samma supplik då det enskilda perspektivet urskiljs från gruppens. Ödman

---

<sup>75</sup>Hallands läns landskontor, suppliker DIV:75 akt 191, supplik daterad 16 augusti 1799.

<sup>76</sup>Ödman 2006, s. 438, 441.

utesluter inte möjligheten till kombinationer av paradigmen i sin teori utan de kan krocka både mellan och inom individer.<sup>77</sup>

I suppliken från Kårsveka syns också de konflikter som var en del av den traditionella bygemenskapen. Den sociala närheten och baseringen på kollektivet bidrog till meningsskiljaktigheter kring gemensamma element. Ödman menar att just dessa konflikter kring individers enskilda rättigheter var ett sätt att dra upp tidigare konflikter till ytan igen.<sup>78</sup> Jacob Nilsson hävdar att de andra är avundsjuka och konflikten har sin källa i gemensamma byelement. Det verkar som att bymedlemmarna också har varit oense tidigare eftersom Nils Svensson m.fl. påtalar att det inte är olikt Jacob Nilsson att förolämpa dem på detta sätt.

## 4.2 Efter Laga skifte

1886 har Carl Erlandsson och hans hustru Maria Svensson köpt hemman nr 5 i Göstorp av smeden Nils Petter Bergman. Enligt Carl Erlandssons stämningsansökan intygade Bergman att det fanns lera på markerna. Erlandssons planerade att starta ett tegelbruk eftersom ett sådant saknades i trakten. Han skriver att han flera gånger frågade om någon annan ägde rättigheter till lertakten vilket Bergman försäkrade att så inte var fallet. När Erlandsson sedan tillträdde sin egendom kom delägarna i skifteslaget tillsammans med lantmätaren och mätte ut ett under laga skifte reserverat område som omfattade lertakten.<sup>79</sup>

I suppliken är Carl Erlandsson individuella handlande och tankar i fokus. Enligt Ödman ledde skiftena till en större självständighet och en individualisering av byarna där var och en kunde sköta sitt oberoende av de andra.<sup>80</sup> Självständigheten och oberoendet blir tydligt i Hans Perssons tankar om ett eget tegelbruk. Samtidigt syns sviterna av det kollektiva ägandet i hans noggrannhet i försäkran om det enskilda ägandet. Enligt Liljewall ger större produktion och konsumtion samt större investeringar uttryck för en kapitalism och därmed en modernisering.<sup>81</sup> Hans Perssons investering för att starta ett eget tegelbruk kan ge uttryck för en kapitalism och marknadsorientering.

Paret Erlandsson lånade pengar för att köpa hemmanet i Göstorp och i ett brev från 1886 till Landskansliet, skriver Jöns Larsson om att Carl Erlandsson och hans hustru genast ska betala en skuld hos honom. Skälet som Erlandsson och hans hustru anger för att inte betala är oklarheterna kring köpet av egendomen i Göstorp. Jöns Larsson menar i sin tur

---

<sup>77</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>78</sup> Ödman 2006, s. 441.

<sup>79</sup> Hallands läns landskansli, suppliker, DIVA: 1041, akt 71.

<sup>80</sup> Ödman 2006, s. 468.

<sup>81</sup> Liljewall 1995, s. 279.

att de krånglar med köpet för att slippa betala och begär att de genast ska betala sin skuld med ränta. Därefter kan de ”krångla med sin säljare bäst de gitta”<sup>82</sup> för att använda Jöns Larssons egna ord.

Detta kan tolkas som ett exempel på distansering. Jöns Larsson tar ingen hänsyn till meningsskiljaktigheterna i sig eller ställning för vare sig köparen eller säljaren, utan vill bara ha sin skuld inkrävd. Han menar att oklarheterna kring köpet får de sköta själva och håller distans till själva konflikten och aktörerna. Ödman använder distansering som en motsats till närhet och jag tolkar begreppen som att de omfattar både rumsliga och sociala aspekter. Ödman tar även upp dessa aspekter när han diskuterar bymedlemmarnas sökande efter en ny identitet efter bysprängningarna. Avståndet mellan individerna hade ökat både rumsligt och socialt när de gamla invanda mönstren rubbades och man fick med de ökande avstånden se varandra på ett nytt sätt och skapa nya sätt att förhålla sig till varandra.<sup>83</sup> Även om paret Erlandsson och Jöns Larsson inte bor i samma by märks ändå distanseringen mellan individerna. Individualism är också ett av de begrepp som kännetecknar Liljewalls modernitet. Individualismen kunde framträda genom konkurrens mellan och en kritisk hållning gentemot andra bönder.<sup>84</sup> Just Larssons kritiska hållning gentemot Erlandsson blir tydlig i suppliken vilket kan visa på en individualism enligt Liljewalls mönster.

Ödman menar också att distanseringen gentemot de sämre bemedlade grupperna i samhället ökade.<sup>85</sup> Detta har jag inte sett i mina suppliker men Liljewall kommer fram till samma resultat i sina dagboksstudier. I början av 1800-talet var gränsen mellan bönderna och de nedre klasserna endast svagt markerad medan gränsen uppåt var tydlig. Under första hälften av 1800-talet slog hemmansägartiteln igenom vilket förde med sig att gränsen mot de obesuttna blev tydligare och gränsen mot andra jordägare inte blev lika markerad som tidigare. Nu fanns det gemensamma intressen mellan de självägande bönderna och andra jordägare som förenade dem. Under andra hälften av 1800-talet infördes lantbrukarbegreppet. Bonde var inte längre synonymt med familj jordbruk utan med professionalisering och företaganda och gränsen till de nedre klasserna blev ännu tydligare. Denna utveckling fortsatte fram till slutet av 1800-talet då jordbrukskriserna gjorde begreppet familj jordbruk aktuellt igen och gränsen mot de undre klasserna öppnades upp på nytt.<sup>86</sup>

---

<sup>82</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1041, akt 71, supplik daterad 1 februari 1886.

<sup>83</sup> Ödman 2006, s. 462-463.

<sup>84</sup> Liljewall 1995, s. 279.

<sup>85</sup> Ödman 2006, s. 454-455.

<sup>86</sup> Liljewall 1995, s. 325.



Olof Jönsson skriver till landskansliet angående tvister kring ett köpekontrakt. Olof Jönsson skulle ha sålt sin hemmansdel i Ränneslöv till sin bror Janne Jönsson samt svåger Anders Christoffersson.<sup>87</sup> Janne Jönsson ångrar sig precis innan köpet fullföljts och Anders Christoffersson blir ensam ägare. Parterna kommer överens om att riva det gamla kontraktet. Senare framkommer ett exemplar av det gamla kontraktet vilket medför att det blir tvister kring köpesumman. Olof Jönsson framhåller sin besvikelse över sveket i suppliken;

att åtminstone för tillfället slingra sig undan sin  
betalningsskyldighet både må hända härledande från  
min godtrogenhet ifråga om redbarhet hos så nära  
anhöriga<sup>88</sup>

Enligt Ödman ändrades tidigare sociala koder efter skiftet och det sociala livet inriktades mot familjen, den närmaste släkten, skol- och arbetskamrater istället för mot de andra bymedlemmarna.<sup>89</sup> Olof Johansson uttrycker sin sorg över de nära anhörigas svek vilket visar på familjebandens betydelse. Liljewall visar också på familjen och hemortens betydelse i den sista av de tre dagboksstudierna. Under sin tid på folkhögskola skriver sonen ofta brev hem till familjen samt prenumererar på hemortens lokaltidning.<sup>90</sup>

Hans Persson vill vräka systrarna Anna och Pernilla Andersdotter från sin jord, tillhörande Hishult nr 5.<sup>91</sup> Han menar att de inte har någon laglig rätt exempelvis genom lega, avtal eller motsvarande för att få bo på hans jord. I alla fall har ingen avtalat något sådant med honom eller hans företrädare. Systrarna har också inhägnat en bit jord för eget bruk på hans marker. Systrarna har också betett sig illa mot honom och hans familj genom skällsord, hotelser och förolämpningar. Anna och Pernilla Andersdotter menar i sin tur att Hans Persson får vända sig till husets riktige ägare för att få dem vräkt. De menar att de bebor huset å sin systems vägnar och att de inte har några skyldigheter gentemot honom. De menar också att Hans Persson:

genom afund och lögnaktiga dikter, för att förtrycka  
försvarslösa fruntimmer och komma oss i olägenhet  
och boutskaffa vår systems hus, för de missunnar oss  
att vi har lof av henne [---] bo huset för att tillgodose  
det.<sup>92</sup>

---

<sup>87</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1042, akt 548.

<sup>88</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1042 akt 548, suppliken daterad 7 juli 1886.

<sup>89</sup> Ödman 2006, s. 468.

<sup>90</sup> Liljewall 1995, s. 222.

<sup>91</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1042, akt 803.

<sup>92</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1042 akt 803, suppliken daterad 27 augusti 1886.

I suppliken från Hans Persson märks det individuella ägandet av jorden och han vänder sig mot att andra individer gör anspråk på jord tillhörande honom. Jorden tillhör honom och ingen annan har förfoganderätt över den såvida det inte finns lagliga kontrakt. Den individuella orienteringen är ett av nyckelbegreppen i Ödmans moderna paradigm. Individens självständighet ökade och man behövde inte anpassa sig efter någon annan.<sup>93</sup> I den här suppliken uppstår dock konflikter då Hans Perssons enskilda ägande och självbestämmande hindras, enligt honom, av de båda systrarnas boende och agerande. Enligt Ödman blev också skvallret och avundsjukan i byarna mindre påträngande i det moderna paradigmets när byarna splittrats.<sup>94</sup> De här två supplikerna visar dock att det i högsta grad levde kvar och säkerligen kunde upplevas både obehagligt och påträngande även om man inte bodde direkt i varandras närhet som tidigare.

1889 behandlar ett antal suppliker undantagsersättning mellan Ingegerd Pålsdotter och Bengt-Peter Pålsson, mor och son i Ålstorp.<sup>95</sup> Ingegerd Pålsdotter ansöker om hjälp att få B-P Pålsson att betala undantagsersättningen i form av spannmål. Sonen menar i sin tur att han erbjudit Ingegerd att få ersättningen utbetalt medan hon nekat och velat ha den vid annat tillfälle. Denna version styrks av en skriftlig bevitnad ”redogörelse” av två män i Ålstorp, vilken begärts av sonen och som återfinns i akten. De två männen uppger att de ombads av Ingegerd Pålsdotter att följa med och utkräva ersättningen av sonen. Modern fick då erbjudande av sonen att få spannmålet men att hon inte mottog det vid tillfället. Ingegerd menar att detta är sanningslösa uppgifter och att hon inte känner personerna. Pålsson hänvisar också till undantagskontraktet med uppgifterna om att spannmålet ska avlämnas under vintermånaderna efter tillsägelse. Eftersom hon inte sagt till om ersättningen, förutom vid det tidigare nämnda tillfället, motsätter sig Pålsson lagsökningen. Han menar också att hon när som helst kan komma och hämta det som han är skyldig henne. I detta fall utspelade sig konflikten mellan nära anhöriga och det verkar inte som att de hade en social gemenskap. Han vände sig istället till personer från samma ort vilket visar att relationerna dem emellan fanns kvar. I Ödmans teori inriktades det sociala livet i det moderna paradigmets mot familjen, den närmaste släkten samt skol- och arbetskamrater istället för mot grannarna i byn.<sup>96</sup> I detta fall verkar dock gemenskapen mellan grannarna fortfarande finnas kvar.

---

<sup>93</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>94</sup> Ödman 2006, s. 468.

<sup>95</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1047 akt 1067.

<sup>96</sup> Ödman 2006, s. 468.

Liljewall kommer dock fram till i sin undersökning att kontakterna mellan grannhushållen inte minskade under de tre dagboksperioderna men att de bytte karaktär. Under den första perioden hjälpte man varandra med arbetskraft medan kontakterna mellan grannarna under den sena perioden, 1890-talet, bestod av att man lånade saker och material av varandra eller att man ägde saker tillsammans.<sup>97</sup>

Asplund lyfter fram hur undantagskontrakten kan ses som en motsats till en social inriktning mot familjen och istället förmedla en svag känsla för familjen och tidens kontinuitet.<sup>98</sup> Hellspong och Lövgren ser dock undantagskontrakten ur en annan synvinkel där kontrakten istället minskade konflikterna mellan familjemedlemmar och hjälpte till att sammanföra generationer.<sup>99</sup> De menar också att kärnfamiljen varit viktig under lång tid tillbaka men att släkten spelade en mindre roll i sociala sammanhang.<sup>100</sup>

I Knäreds by pågår ett väg och brobygge. Enligt ett beslut i kommunalstämman ska kommunmedlemmarnas bidrag till bygget vara i relation med deras jordbruksfastighets fyrktal.<sup>101</sup> Ett antal torpare i kommunen med fyrktalssatta egendomar motsätter sig beslutet och anser att de inte ska behöva ge bidrag till kostnaderna. De menar att beslutet:

kränker vår enskilda rätt [...] på orättvis grund samt står i strid med [...] lag som bjuder att endast alla de å landet hemman ega och bruka skola vägar stödja och broar bygga.<sup>102</sup>

Torparna menar att de inte ska behöva bidra till kostnader som inte är deras och vänder sig samtidigt mot att kommunalstämman ser byn som ett kollektiv med fyrktalssatta invånare och inte till deras individuella förutsättningar som stadgats i lag.

Stämmans ordförande skickar in en avskrift från kommunalstämmans protokoll till kansliet. Där menar stämman att eftersom de klagande är befriade från dagsverken, körningar samt att somliga av dem har taxeringsvärden på mellan 1000-2000 kr har de möjlighet att bidra till bygget med några ören. Även om torparna gör en gemensam kollektiv handling lyfter de tydligt fram sin enskilda rätt. I Ödmans teori tillhör individualismen det moderna och kollektivismen det traditionella paradigmet. Ödman menar dock, vilket tidigare nämnts, att

---

<sup>97</sup> Liljewall 1995, s. 249, 269.

<sup>98</sup> Asplund 1983, s. 70.

<sup>99</sup> Hellspong och Lövgren 1994, s. 238.

<sup>100</sup> Hellspong och Lövgren 1994, s. 226.

<sup>101</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1051, akt 494.

<sup>102</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1051, akt 494, suppliken inkommen 26 september 1890.

paradigmen kan krocka både mellan och inom individer.<sup>103</sup> Samtidigt är det inte heller frågan om samma kollektivism som under den tidiga perioden då individen var till för kollektivet. Nu är istället kollektivet ett instrument för att stärka och kraftfullare framhäva de enskilda behoven. Britt Liljewall kommer också fram till att kollektivet och individen inte behöver vara motsatser till varandra utan att kollektivet kan användas för att främja de individuella intressena.<sup>104</sup> I den senaste av dagboksundersökningarna, omfattande 1890-talet, är de moderna begreppen som individualism talande för perioden samtidigt som den traditionella kollektivismen finns kvar i modern tappning. Ägarkooperativen, konsumtionsföreningarna och enklare samägandeformer mellan grannar är exempel på kollektivt samarbete för att lösa problem som utvecklingen förde med sig i slutet på 1800-talet.<sup>105</sup>

Ödman tar också upp hur byinvånare under skiftesprocesserna fortfarande relaterade till varandra på det gamla sättet. Konflikterna mellan dem hade handlat om gemensamma angelägenheter som stängsel, åkerjordens bördighet samt finansiering av vägar.<sup>106</sup> I detta ärende lyser det gamla sättet igenom. Samhörigheten och det gemensamma ansvaret för byns vägar är parterna inte överens om och de olika uppfattningarna hade kanske yttrats gång på gång under flera decennier i bystämmor istället för i kommunalstämman.

### 4.3 Sammanfattande analys

De kännetecknande begreppen för Ödmans tradition och modernitet syns i supplikerna. Den kollektiva orienteringen återfinns i den tidiga perioden och den individuella i den senare. Resultatet är dock inte svart eller vitt utan skiftningar förekommer. Nyanseringen mellan paradigmen är mest tydlig under den första perioden då motsättningarna mellan individen och kollektivet framträder på ett tydligt sätt. Under den tidiga perioden blandas formuleringar som ”wi”, ”vår” med ”en hvar”, ”sitt” och ”hvar medborgare”. Nyanseringen blir också tydlig då gemensamma skrivelser som hänvisar till kollektivets bestämmelser och rättigheter står mot suppliker där individuella utvecklingsviljor och enskilda individers behov står i centrum.

Perioden efter skiftet är däremot mer inriktat mot individen. Den enskilda äganderätten och individuella tankegångar lyfts fram. Bönder går i ett fall ihop i en gemensam skrivelse och gör därmed en kollektiv handling. Den kollektiva handlingen är dock mer ett redskap för individen att kraftfullare, genom att gå ihop med andra, föra fram sin mening.

---

<sup>103</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>104</sup> Liljewall 1995, 327.

<sup>105</sup> Liljewall 1995, s. 279.

<sup>106</sup> Ödman 2006, s. 463.

Under båda perioderna finns också avundsjukan och missunnsamheten representerade. Ödman menar att avundsjukan och byskvallret gynnades av den sociala närheten och blev mindre påträngande när byarna sprängdes. Gemensam nämnare för de konflikter som utspelar sig i supplikerna där avundsjuka och skvaller ingick i resonemanget, är individuella initiativ på andras eller gemensam jord. Mycket talar därmed för att avundsjukan och missunnsamheten gentemot andra blev mindre påträngande i takt med jordens individualisering eftersom jorden då uppdelades. Samtidigt finns ett exempel på formuleringar med anknytning till avundsjuka och skvaller från den sena perioden. Även där handlar det dock om oklarheter kring rättigheter till en viss jord.

Enligt Ödman inriktades det sociala livet i det moderna paradigmet mot familjen och nära anhöriga istället för mot grannarna.<sup>107</sup> Familjemedlemmar märks i supplikerna från den moderna perioden där familjebandens betydelse gör sig påmind på olika sätt. Under den traditionella perioden är det istället konflikterna mellan grannar eller bymedlemmar som framträder även om familjemedlemmar också finns representerad. Detta kommer att behandlas närmare i senare kapitel.

## 5 Konkreta och abstrakta världar

Bondens omvärldsbild i de två tankesystemen ska diskuteras i följande kapitel. I Ödmans teori byttes konkretion mot abstraktion. I det traditionella paradigmet relaterade bonden till och utgick från handfasta existerande begrepp som byn och gården. Det är i byn som många bönder har sin identitet. Byns unika behov är det centrala och den yttre omvärlden baseras på byn.<sup>108</sup> Efter skiftena får det abstrakta samhället som symboliseras av exempelvis statliga myndigheter, prästen och rättsväsendets representanter allt större utrymme. Fokuseringen på unika och konkreta faktorer fick ge vika för övergripande syften och system med allmänna förordningar och statliga reformer.<sup>109</sup>

### 5.1 Före Laga skifte

1797 skriver tre kronobönder från Trälshult, Knäreds socken angående, hemmanens skjutsningsskyldigheter.<sup>110</sup> Fångskjutsningen och reservskjutsningen har delats upp mellan

---

<sup>107</sup> Ödman 2006, s. 468.

<sup>108</sup> Ödman 2006, s. 440.

<sup>109</sup> Ödman 2006, s. 460-461, 467.

<sup>110</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:199, akt 37.

hemmanen i Trälshult.<sup>111</sup> Avsändarna i brevet tilldelades reservskjutsningen men vill nu ändra skjutsningsfördelningen så att den blir mer rättvis. Enligt dem inträffar reservskjutsning ofta flera gånger i månaden medan fångskjutsningen sällan sker mer än två gånger per år och oftast inte alls. Åborna på kronohemmanet med fångskjutsningen menar att uppdelningen baserades på ett beslut i häradsrätten och skriver följande i sin förklaring;

At nu [], och utan annan anledning, än att våra grannar fått det sålunda [infallet] att så åstunda, eller wärkeligt behof det kräver, uphäfwa och förändra thenna i Laglig ordning, widtagna författning, lärer Eder Höga Nåd högrättwissligen finna icke vara med lag och rättelse överensstämmande<sup>112</sup>

Samma personer argumenterar också i suppliken för att uppdelningen är rättvis.

Fångeföringen medför för öfrigt, utom ganska dryg ansvarighet, i anseende till fångarnas wård nu modt gästfifweriskjutsningen hwarande tunga, då wi till närmaste fångeskjuts ombyte: Cronobergs Län thit fångeskjutsen [...] förefaller, hafwa 2 ½ mil swår wäg<sup>113</sup>

Konkretion är ett av Ödmans nyckelord i det traditionella paradigmet. I båda supplikerna pekar avsändarna på konkreta existerande faktorer i sina argumenteringar som den långa svåra vägen och ansvaret för fångarna samt det konkreta antalet skjutsningar. Samtidigt hänvisar man i suppliken till det abstrakta samhällets rättsliga instanser samt rättvisan med systemet, vilket är begrepp som tillhör i Ödmans moderna tankebild. I detta fall anser jag dock att det inte är frågan om någon konflikt mellan de båda olika modellerna eftersom jag tolkar det som att Ödman kopplar ihop abstraktion och systemförståelse med framförallt statliga reformer. Systemförståelse i det moderna paradigmet symboliserar den övergripande förståelsen istället för att i första skedet fokusera på konkreta element i verkligheten och hur de kan påverkas av förändringen. Verkligheten är något som justeras efter hand. De statliga reformerna får också genom sitt abstrakta utförande symbolisera det abstrakta övergripande samhället.<sup>114</sup>

---

<sup>111</sup> Reservskjutsning är böndernas skyldighet att hjälpa gästgiveriet med skjutsningar då dess egna resurser inte räcker till. Andersson, Anderö 2006, s. 140, 77.

<sup>112</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:199 akt 37, suppliken daterad 7 april 1797.

<sup>113</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:199 akt 37, suppliken daterad 7 april 1797.

<sup>114</sup> Ödman 2006, s. 460-461.

När systemet diskuteras i suppliken är det dock de konkreta faktorerna som diskuteras och inte det övergripande syftet med skjutsningssystemet. Hänvisningen till de rättsliga instanserna i suppliken ovan hänger också samman med konkreta faktorer i ett rättsligt dokument och inte med någon abstrakt övergripande statlig reform uppifrån. Bönderna själva eller deras tidigare generationer har troligen själva varit med och skapat författningen angående uppdelningen av skjutsningen.

1796 skriver kronobonden Hans Pålsson på Mörkhult 1 i Veinge socken, till Hallands landskontor angående sin andel i en kvarn.<sup>115</sup> Hans Pålssons far hade tidigare bott på Hans Pålssons kronohemman och då blivit delägare i kvarnen. Enligt Hans Pålsson vill en annan delägare, Gunnar Jacobsson, utesluta honom trots att han varit delägare längre tid, eftersom kvarnen ligger på Gunnar Jakobssons hemmansdels utmark. Utmarken är inte storskiftad men delägarna har gjort en egen delning några år tidigare. Hans Pålsson menar att även om storskiftet vunnit laga kraft så hade inte nya och gamla lantmäteriförordningar kunnat förbigå de hemman som från början varit delägare i kvarnen.

och om än genom ett lagligt storskifte, denna del av utmarken /.../ tillfallit Gunnar Jacobssons åboende hemman så kunde, modt både äldre och sednare Lantmäteriförordningar, kvarnfallet ändock icke frångå the hemman som thetsamma af ålder innehaft.<sup>116</sup>

Här syns lantmäteriförordningar som en symbol för det abstrakta samhället. Här är de dock ännu inte så starka att de tar överhanden över konkreta faktorer som deläggande i en kvarn i byn. De konkreta faktorerna står över övergripande reformer från statliga instanser vilket är i linje med Ödmans teori där existentiell förståelse och konkreta element är kännetecknen för det traditionella paradigmet medan abstraktionen tillhör det moderna.<sup>117</sup>

Med något undantag kombineras samtliga supplikunderskrifter med bynamnet under den tidiga perioden. Flertalet kombineras också med hemmansnummer, mantal eller ägandenatur. Ett exempel med utförlig information är en supplik från 1798. Suppliken är daterad Kyrkhult

---

<sup>115</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68, akt 119.

<sup>116</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68, akt 119, avsändare Hans Pålsson, Mörkhult.

<sup>117</sup> Ödman 2006, s. 460.

den 9 november 1798 och underskriften lyder; ”Nils Persson, åbo på kronohemmanet No 2 Kyrkhult i Knäreds socken 5/32 mtl”.<sup>118</sup>

Ödman menar att många bymedlemmar hade sin identitet i byn före skiftet.<sup>119</sup> Supplikerna visar att så kan vara fallet eftersom bynamnet med något undantag skrevs ut vid varje bymedlem. Av samma anledning verkar också gårdens egenskaper vara viktiga för identifikationen. Liljewall drar utifrån sin dagboksstudie från perioden 1840-talet slutsatsen att den viktigaste faktorn för att identifiera en person var genom förnamn och platsen där personen bodde. Skrevs även efternamnet ut var det ofta frågan om en vuxen och besutten bonde.<sup>120</sup> Detta mönster fortsätter även i undersökningen under 1860-talet. Nämns både förnamn, efternamn och bostadsort var det där ofta frågan om officiella sammanhang eller som tidigare om självägande bönder.<sup>121</sup> Detta tillvägagångssätt har troligen tillämpats längre i officiella sammanhang än 1860-talet eftersom samtliga suppliker, utom en, från min undersöknings tidiga period följer detta mönster.<sup>122</sup>

I kapitel fyra diskuterades kronobönderna i Karups och Skummeslövs socknar ansökan om att bli befriade från en avgift. I supliken visar bönderna att de är medvetna om förhållandena i andra socknar och att dessa sätts i relation till den egna socknen. Ödman menar att även om man besökte och var medveten om andra platser så blev byn det som var identitetsbildande. Skummeslövs och Karups bönder kompletterar sin namnteckning med bynamnet vilket visar på identifikationen med byn även om supliken berör ett större sammanhang. Flertalet av Veinge och Knäreds bönder blir istället osynliga delar i ett större kollektiv när de i detta fall identifieras med socknen och en större omvärld istället för med byn. Liljewall visar också i sin undersökning att dagboksskrivaren på 1840-talet hade en relation till sin socken och sitt härad. Hon lyfter fram sockenstämmornas betydelse som forum för bönderna att samarbeta över ett större område än vad grannskapet omfattade.<sup>123</sup> De aktuella supplikerna ger också intrycket av hur socknen kunde fungera som ett större geografiskt nätverk för bönderna.

---

<sup>118</sup> Hallands landskontor, suppliker, DIV:75, akt 178, supliken daterad Kyrkhult 9 november.

<sup>119</sup> Ödman 2006, s. 440.

<sup>120</sup> Liljewall 1995, s. 117.

<sup>121</sup> Liljewall 1995, s. 189-190.

<sup>122</sup> I den aktuella supliken finns för och efternamn men bynamnet saknas. Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:68, akt 119, avsändare Hans Pålsson, Sven Jönsson, Erland Jönsson, Pål Nilsson och Gunnar Jabobsson.

<sup>123</sup> Liljewall 1995, s. 131.



## 5.2 Efter Laga skifte

1886 har Carl Erlandsson och hans hustru Maria Svensson köpt hemman nr 5 i Göstorp av smeden Nils Petter Bergman.<sup>124</sup> Supplikens innehåll togs upp i föregående kapitel och förklaras inte utförligt här. Det som kommer att tas upp är förekomsten av det abstrakta samhället i form av lantmätaren. Det finns inga tecken på att han misstrodde lantmätarens uppgifter utan det var Bergman som var den skyldige. Den 2 juni 1890 skriver åbor från Lejeby till landskansliet angående Sven Staffanssons, enligt dem, olagliga laxfiske i Laga å.<sup>125</sup> Avsändarna från Lejeby beklagar sig över hans fiskebygge som finns på en plats i ån som tillhör Ahla och Lejeby gemensamt. Sven Staffansson som arrenderar fiskevattnet av Ahla och Laholms stad menar att uppgiften om gemensamma fiskevatten är sanningslös. Senare under sommaren skickar åborna återigen in en supplik där de försöker stärka sin sak ytterligare. Här får de stöd av bönder från Ysby som också undertecknar suppliken. Åborna hänvisar till lantmäterihandlingar från 1846-1848 där det finns dokumenterat att Ahla och Lejeby hade sammanblandade ägor och fiskevatten före den uppgjorda mätningen. Vid skiftet undantogs fiskevattnet och fortsatte att vara gemensamt för åborna.

Får vi anföra, att af Lantmäterihandlingarna för åren 1846-1848 framgår tydligt och klart, att Ahla och Lejeby före mätningen haft sammanblandade ägor, och i följd deraf äfven fiskevattnet gemensamt, och som varken då eller sedan någon delning av fiskevattnet skett, har fisket utöfvats gemensamt.<sup>126</sup>

Även i denna supplik presenteras det abstrakta samhället av lantmäteriförordningar. I dessa båda suppliker symboliserar lantmätare och rättsväsendets representanter det abstrakta samhällets som Ödman menar fick allt större betydelse i det moderna paradigmet.<sup>127</sup>

Supplikerna från den sena perioden avslutas oftast endast med namn. Orten kopplas istället till supplikens datering.<sup>128</sup> Platsen är betydelsefull i och med dateringen men är inte på samma sätt som tidigare knuten till personen. Ett undantag i min undersökning är en supplik från

<sup>124</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA: 1041, akt 71.

<sup>125</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1051, akt 336.

<sup>126</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA:1051, akt 336, suppliken daterad 19 juli 1890.

<sup>127</sup> Ödman 2006, s. 468.

<sup>128</sup> se t.ex. Hallands landskansli, suppliker DIVA:1041, akt 71 och DIVA:1042, akt 548.

1890 där bönder i Kåphult kompletterar sina underskrifter med ortsnamn och hemmansnummer.<sup>129</sup>

Ödman menar i sin teori att före Laga skifte byggde en del människorna sitt liv kring och hade sin identitet i byn.<sup>130</sup> När gårdarna flyttade ut och byggdes upp igen på en ny plats skapades också nya identiteter. De tidigare relationerna i bysamhället ändrades och anpassades efter det nya landskapet. Individerna blev mer självständiga, självmedvetna och såg på sin omgivning med andra ögon.<sup>131</sup> Avsaknaden av en upprepning av ortnamnet i samband med underskriften under den sena perioden kan tyda på en självständighet och en viss frikoppling från byn som ett identitetsbyggande element. Ortnamnet finns kvar men individerna i sig är inte i lika stor grad som tidigare knutna till det. I den sena perioden är det byn eller platsen som kopplas till individen istället för som tidigare då individen kopplades till byn.

Under den sista perioden, 1890-talet, i Liljewalls dagboksstudie skrev man vanligtvis ut samtliga mäns efternamn oavsett social tillhörighet. Nu var efternamnet det centrala och inte gårdsnamnet eller förnamnet.<sup>132</sup> Liljewall tar inte upp hur namnbruket förändras i officiella sammanhang under den sena perioden men baserat på undersökningens suppliker från den sena perioden kan jag dra slutsatsen att bostadsorten har blivit mindre central även om den fortfarande finns nämnd i samband med supplikens datering.

### 5.3 Sammanfattande analys

I det traditionella paradigmet är böndernas identifikation med byn de bor i tydlig. Namnteckningarna kompletteras med boendeort vilket de i övervägande fall inte görs på samma sätt under den sena perioden. Då förekommer, med något undantag, orten endast i samband med dateringen. Individen blev mer självständig i förhållande till boendeorten och hade kanske inte en lika stor identitetsbyggande roll som tidigare. I det moderna paradigmet är det abstraktion som är nyckelord. I undersökningens suppliker från den andra perioden märks framförallt det abstrakta samhället genom tilltron till lantmäterimyndigheten och lantmätaren och genom hänvisningar till lantmäteriförordningar styrker man sin sak.

Under den tidiga perioden är det istället konkreta element som står i centrum. Man försöker ändra beslut eller ingångna kontrakt genom att hänvisa till dess orättvisa eller belysa svårigheterna med dess tillämpbarhet i verkligheten. Argumenten bygger där på konkreta,

---

<sup>129</sup> Hallands läns landskansli, suppliker, DIVA:1051, akt 130.

<sup>130</sup> Ödman 2006, s. 440.

<sup>131</sup> Ödman 2006, s. 462-463.

<sup>132</sup> Liljewall 1995, s. 265-266.

existerande faktorer som vägens beskaffenhet eller antalet skjutsningar samtidigt som den andra sidan hänvisar till betydelsen av rättsligt fastställda förordningar. Även om det abstrakta samhället görs sig påmint genom de rättsliga dokumenten under den tidiga perioden är det i de fallen knutet till konkreta faktorer på byns nivå istället för övergripande statliga reformer. En annan supplik från den tidiga perioden visar också på när de konkreta elementen, ett gammalt deläggande i kvarn, står över det abstrakta. Där menar vederbörande att lantmäteriförordningar inte kan ändra på gamla överenskommelser.

## 6 Tid och kunskap

Följande kapitel ska behandla människornas förhållande till tid och kunskap. Enligt Ödman sågs tiden som något kontinuerligt före Laga skifte. Tidigare generationer förmedlade kunskap och knöt samman nutiden med gångna tider och framtiden. Man motsatte sig stora förändringar av samhället och nya former skulle baseras på gamla i rättskonservatismens anda. I och med reformen om Laga skifte blev tiden inte längre kontinuerlig. Tidigare generationer kunde nu inte längre ge en bild om framtiden. Det egna ödet berodde på individen själv och det gällde att hitta lösningar i det nya landskapet och lägga tonvikten på det egna förnuftet. De stora förändringarna gynnade rättsrelativismen. Det fanns inte längre någon given kunskap eller fasta värden. Man visste aldrig vad framtiden skulle kunna föra med sig.<sup>133</sup>

### 6.1 Före Laga skifte

I kapitel 4.1 togs supplikerna kring kronoböndernas, i Karups och Skummeslövs socknar, skyldighet att leverera virke till Kungsladugården i Laholm. Bönderna från Veinge och Knäred bestred förslaget om att de skulle ta över skyldigheten genom att hänvisa till ett kontrakt från 1648.<sup>134</sup>

Vi anhåller således allra ödmjukast att den urgamla och stadgade delningen af detta Lax fiskewirkes framkörande bliva orubbad och beståndande. Fördelningen mellan krono och skatte allmogen i Höks Härad, af detta fiskewirkes [förslande] är lika så gammal, som sjelfwa skyldigheten, nemligen alt ifrån danska tiden och de genom Halländska Contractet,

---

<sup>133</sup> Ödman 2006, s. 460, 466-467.

<sup>134</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA: 197, akt 81.

alltså 1648 så stadgar och [befästs] at deruti ingen  
ändring eller [rättning] kan äga rum<sup>135</sup>

De hänvisar till dokumentets uråldriga arv och tradition och att faktorer som Karups och Skummeslövs socknar åberopar inte kan ändra kontraktet. Deras argumentering kan symbolisera min tolkning av Ödmans begrepp rättskonservatism, där man motsätter sig drastiska förändringar och det som en gång beslutats gäller. Ödman använder rättskonservatism som en motsats till rättsrelativismen i sin modell.<sup>136</sup>

Fyra bönder från Hasslöv söker år 1800 gemensamt tillstånd hos landskansliet att få fälla ekar på ängen och åkern.

för att komma i tillfälle att på et tjenligt sätt, odla och förbättra de ängar och åkrar som våra skattehemman tillhöra /.../ att oss måtte tillåtas /.../ fälla och bortföra de Ekrar som [...] finnes vara våra åkrar och ängar till skada och mehn.

Suppliken avslutas med:

Under hopp om Nädig [villfa]righet, framhärdar vi till  
dödsstunden<sup>137</sup>

Ödman menar att ytterst handlade de två paradigmen om hur människorna såg på världen, antingen som något av förfäder och Gud givet eller som något som gick att förändra och kontrollera.<sup>138</sup> Synen på tiden var också enligt Ödman kontinuerlig och som något som hängde samman med tidigare och kommande generationer under den traditionella eran och som en avgränsad tidpunkt i den moderna.<sup>139</sup> Flera faktorer i suppliken tillhör Ödmans moderna paradigm. Avslutningen i brevet kan peka på att i alla fall den egna tiden på jorden inte sågs som ett kontinuerligt förlopp utan att den har ett avslut. Det egna ödet sågs också som något påverkbart och männen försökte hitta förnuftiga lösningar på sina problem. Liljewall menar också att den moderna tidsuppfattningen baserades på att tiden förbrukades och försvann och därför måste användas på ett effektivt sätt till exempel genom en mer exakt

<sup>135</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA: 197, akt 81, brev med avsändare från Knäred och Veinge socknar.

<sup>136</sup> Ödman 2006, s. 460.

<sup>137</sup> Hallands läns landskansli, suppliker DIVA: 208, akt nr 210, suppliken [ingifven] 17 juni 1800.

<sup>138</sup> Ödman 2006, s. 461.

<sup>139</sup> Ödman 2006, s. 466-467.

tidmätning som klocktid istället för en naturbaserad tidsuppfattning.<sup>140</sup> Bönderna i Hasslövs supplik tyder på att de vill effektivisera och få bort de faktorer som hindrar dem i deras arbete. Problemet med träd i ängsmarken tog Sandklef upp i sin redogörelse för det halländska jordbruket. Han menade att träden inte försvann förrän vid genomförandet av Laga skifte.<sup>141</sup> Kanske var dessa bönder utvecklingsbenägna, vågade effektivisera på gamla trosföreställningars bekostnad och före sin tid eftersom deras vädjan talar emot Sandklefs uppgift.

Under föregående kapitel togs konflikterna kring äganderätten i en kvarn i Mörkhult upp. Gunnar Jacobsson, som var den som ville utesluta Hans Pålsson, menar att Hans Pålssons fars rätt i kvarnen baserats på en för honom och hans grannar okänd överenskommelse. Enligt honom kunde överenskommelsen endast gälla så länge de som ingått avtalet var vid liv. Senare i samma brev redovisades en överenskommelse mellan Hans Pålsson och de övriga delägarna i kvarnen. Överenskommelsen gällde så länge Gunnar Jacobsson bodde kvar på hemmanet.<sup>142</sup> På grund av att det saknades allmängiltiga belägg för Hans Pålssons fars ägande i kvarnen fördes avtalet och medföljande rättigheter automatiskt vidare till nästa generation utan det kunde endast gälla så länge personerna som ingått avtalet var vid liv. Inte heller Hans Pålssons nya avtal förs automatiskt vidare till nästkommande generation. Jacob Johanssons resonemang får här symbolisera de moderna begreppen i traditionens tid eftersom faktorerna faller under de moderna begreppen i Ödmans uppdelning. Enligt Ödman är då tiden är inte kontinuerlig utan avgränsad i förhållande till framtiden och det förflutna.<sup>143</sup> Hans Pålsson får i sin tur representera det traditionella med sin uppfattning om att avtalet gått i arv. I Ödmans traditionella paradigm sågs tiden som något kontinuerligt som flätade samman generationer.<sup>144</sup>

1796 ansöker kronobonden Jacob Johansson om att få skatteköpa sin hemmansdel i Mörkhult, Veinge socken.<sup>145</sup> Med anledning av detta skriver hans styvson Bengt Håkansson ett brev till Hallands landskontor där han hävdar sin rätt till hemmanet.

Och jag så som äldste son efter min fader i livstiden  
åboen Håkan Bengtsson hvars förfäder man efter man

---

<sup>140</sup> Liljewall 1995, s. 90.

<sup>141</sup> Sandklef 1959, s. 186.

<sup>142</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68, akt nr 119.

<sup>143</sup> Ödman 2006, s. 466.

<sup>144</sup> Ödman 2006, s. 466.

<sup>145</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68, akt 95.

ifrån hemmanets första begynnelse det intagit som till  
hemmans bruk begärt /---/ det jag såsom enligt kungl.  
Förordningarna stadgar angående kronoåboer jemte  
skatteköp derå måtte blifwa ansedd såsom rätter man  
till hemmanet <sup>146</sup>

Bengt Håkansson motiverar sin rätt till hemmanet genom att hänvisa till hans förfäder som bebott det. Äganderätten baserades på släktskap istället för påverkbara enskilda faktorer, som eget hårt arbete. Bengt Håkansson sätter alltså in sig själv i ett kontinuerligt förlopp. Jacob Johansson menar i sin tur att när han 20 år tidigare gift sig med änkan Karin Gunnarsdotter och blev styvfar till hennes två barn var hemmanet i stort behov av en restaurering.

[Nedfallande] hus kallade mig till dess undsättning,  
i ödesmål liggande jord kräfvde häfd och spade  
manlösa barn [tarfvdde] christelig uppfostran.  
För att utfylla alla dessa pligter har jag tilllika med  
min kära hustru haft all möda ospard. Åker och äng är  
synbart förbättrad samt husen till hemmanets [tidd]  
ånyo kringbyggda. <sup>147</sup>

Jacob Johansson fortsätter med att det inte är hans avsikt att frånta Bengt Håkansson och hans syster arvsrätten utan endast ser till hemmanets bästa. Jacob Johansson skriver också att efter sin död får den som har den största viljan och rättighet hemmanet. I en supplik från samma år tar Bengt Håkansson tillbaka sin ansökan.

Jag har tidigare tagit upp Ödmans tankar om att tiden ses som ett kontinuerligt förlopp. Bengt Håkansson åberopar de tidigare generationernas brukande av hemmansdelen och menar att detta ska fortgå och inte avbrytas. I Jacob Johanssons argumentering ses däremot tiden mer som ett diskontinuerligt förlopp. Han har själv tillsammans med sin hustru påverkat sin situation genom hårt arbete oberoende av tidigare generationer. Han sätter en bild på Ödmans resonemang kring övergången från att identiteten satts i relation till tidigare generationer mot att vara baserad på ”karaktären ’själv är bäste dräng’”<sup>148</sup> Det individuella perspektivet är framträdande i supliken men inte som motsats till ett kollektiv utan som i betydelsen självständig och oberoende av tidigare generationer. Samtidigt ser Jacob Johansson till kommande generationer och deras arvsrätt vilket han dock poängterar är beroende av individuellt arbete och ansvar för hemmanet.

<sup>146</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68 akt 95, avsändare Bengt Håkansson.

<sup>147</sup> Hallands läns landskontor, suppliker DIV:68 akt 95, avsändare Jacob Johansson.

<sup>148</sup> Ödman 2006, s. 467.

Drängen Nils Jansson i Jonsenahult i Knäreds socken vill också protestera mot ett skatteköp.<sup>149</sup> Sven Nilsson har ansökt om att få skatteköpa sitt kronohemman. Sven Nilsson var tidigare gift med drängens nu avlidna syster. Nils Jansson är dräng och uppfyller egentligen inte kriteriet för att ingå i undersökningen men på grund av hans avslutning i suppliken görs ett undantag.

Wäl har min avlidne syster efterlämnat en nu två år  
gammal dotter, men henne skulle i framtiden öfvergå  
lika öde, som nu hotar mig, nämligen att gå ifrån  
besittningen av then jord som våra förfäder innehaft  
och oförveteligen brukat<sup>150</sup>

I Ödmans teori kännetecknas tiden i det traditionella paradigmet av kontinuitet. Tidigare generationer bands samman med nästkommande generationer genom att en bild av framtiden förmedlades via generationsväxlingar. I det moderna paradigmet blev framtiden istället osäker och tiden sågs som avgränsad från tidigare generationer och nästkommande. Det egna ödet bestämde man själv över.<sup>151</sup> I citatet märks tydligt tidens kontinuitet som ett sammanhang mellan tidigare generationer och framtidens. Nils Jansson hänvisar till sina förfäder och är orolig för sin systerdotters framtid. Samtidigt syns också farhågorna för vad som händer om inte arvet skulle föras vidare. Generationerna baseras på varandra.

I kapitel 4 diskuterades de sociala relationerna under de båda perioderna. Ödman menar i sin teori att efter reformen om Laga skifte inriktades det sociala livet mot familjen, nära släktingar samt skol- och arbetskamrater istället för den sociala gemenskapen i byn.<sup>152</sup> I flera av de ovanstående supplikerna märks relationerna mellan familjemedlemmar. Det kan vara mellan äkta makar, barn och föräldrar eller andra nära släktingar. Detta visar att familjemedlemmar och nära släktingar hade stor betydelse även under den första perioden. Samtidigt märks även konflikterna mellan familjemedlemmar och nära släktingar vid till exempel skatteköp.

---

<sup>149</sup> Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:75 akt 185.

<sup>150</sup> Hallands läns landskontor, suppliker, DIV:75 akt 185, avsändare Jacob Nilsson.

<sup>151</sup> Ödman 2006, s. 466-467.

<sup>152</sup> Ödman 2006, s. 467-468.

## 6.2 Efter Laga skifte

Resonemang kring tidens diskontinuitet eller kontinuitet respektive rättsrelativism förekommer inte direkt i undersökningens suppliker från den sena perioden.

I avsnitt 5.2 behandlades suppliker kring fisket i Lagan. Ahla och Lejeby menade att fiskevattnen var gemensamma och vände sig emot en arrendators egenuppförda fiskebyggnader. När individerna i den aktuella suppliken ska motivera sin ståndpunkt hänvisar de också till beslutet vid skiftet om gemensamma fiskevatten och det tidigare gemensamma ägandet vilket dock visar på ett kontinuitetstänkande från deras sida. Här kan man se reformen som något som avbröt kontinuiteten. Även om samma förhållanden fortsatte att gälla diskuterades ändå dess kontinuitet i någon form under skiftet eftersom beslut togs. I detta fall hade det varit intressant att studera skiftesmaterialen och orsaken kring att fiskevattnet fortsatte att vara gemensamt. Togs beslutet utifrån det tidigare gemensamma ägandet och därmed kontinuitetsfaktorn eller på grund av eventuella praktiska anledningar? I Liljewalls dagboksstudie kring perioden 1840 överfördes kunskap mellan generationer. Individerna lärde sig genom att vara med de äldre och efter hand få allt mer ansvarstygda uppgifter.<sup>153</sup> I dagboken från 1860-talet gick dagboksskrivaren i byns skola. Detta kompletterades dock också med att kunskap förmedlades mellan generationer och eget deltagande i jordbruksarbetet.<sup>154</sup> 1890-talets dagboksskrivare började med undervisning i hemmet, någon typ av byskola i vilken grannarna samarbetade kring undervisningen och fortsatte sedan med allmänna småskolan och folkskolan. Han utökade också sin utbildning med bland annat extra studier i geometri, grammatik och sedan några månaders folkhögskolestudier i bland annat lantbrukskunskap och ekonomi.<sup>155</sup> Kunskapen i bondesamhället gick från att stort sett endast baserats på tidigare generationer och praktiska erfarenheter till att även kopplas till det egna förnuftet samt omfatta teoretisk skolning. Teori blandas då med praktik.<sup>156</sup> Resonemanget skulle också kunna passa in i Ödmans motsatspar kroppslighet och intellektualism.<sup>157</sup> Liljewalls studie visar då att de traditionella begreppen i Ödmans modell lever kvar i de moderna. Denna symbios menar Liljewall skapar en trygghet som gör det möjligt för nya förändringar att accepteras och vidareutvecklas. Symbiosen märks också i den senare dagboksskrivarens självuppfattning som baseras på moderna begrepp som

---

<sup>153</sup> Liljewall 1995, s. 59.

<sup>154</sup> Liljewall 1995, s. 143

<sup>155</sup> Liljewall 1995, s. 221.

<sup>156</sup> Liljewall 1995, s. 263.

<sup>157</sup> Ödman 2006, s. 460.



en tydlig yrkesroll, bildning och förändringsvilja. Den bygger dock också på traditionella drag som tidigare släktgenerationer.<sup>158</sup>

### **6.3 Sammanfattande analys**

I supplikerna från den sena perioden syns inte några direkta tecken på att tiden sågs som diskontinuerlig. Frånvaron av resonemang kring eller hänvisning till tidigare generationer skulle dock kunna tyda på att man inte satte sig själv i relation till dem utan att det egna ödet var oberoende av gångna tider. Det finns dock indikationer i materialet om att Laga skifte avbröt eller ”pausade” gamla förhållanden även om de kunde fortsätta som tidigare efter att de diskuterats.

Tidens kontinuitet och diskontinuitet framkommer dock tydligt i supplikerna från den tidiga perioden. Uråldriga kontrakt som behandlar avgifter och skyldigheter ska behållas trots att förutsättningarna för dem har ändrats och man motiverar sin egen rätt till jorden genom sina tidigare förfäders ägande eller brukande. Motiveringen ligger just i förankringen bakåt i tiden och det rättsligt fattade beslutet. I motsats till dessa står de som istället lyfter fram sin egen del i hemmanets utveckling och argumenterar för sin äganderätt genom att hänvisa till eget hårt arbete. Individerna ser det egna ödet som något påverkbart och använder det egna förnuftet till att se vilka förändringar som kan lösa deras problem. Det är inte så att kunskap och utveckling behöver baseras på tidigare generations erfarenheter. Supplikerna visar också hur tiden kunde vara begränsad före reformen om Laga skifte då en del avtal inte automatiskt gällde tills vidare. Överenskommelsen kring kvarnen i Mörkhult ett talande exempel på hur begreppen i det traditionella och moderna paradigmet krockar under den tidiga perioden.

---

<sup>158</sup> Liljewall 1995, s. 278-279.

## 7 Sammanfattning

Uppsatsen syfte har varit att studera och sedan jämföra bönders självbild under två perioder, före respektive efter Laga skifte. Undersökningen jämförs med Per-Johan Ödmans teori som diskuterar skiftesreformens betydelse för övergången från en traditionell mentalitet till en mer modern. Huvudmaterialet består av suppliker som är inskickade från bönder i Höks härad till Hallands läns Landskansli och Landskontor. Dessa har analyserats och jämförts utifrån de begrepp som i Ödmans teori kännetecknar respektive paradig. Ödmans modell används inte i sin helhet eftersom det funnits oklarheter kring definitionen av en del begrepp. De begrepp som använts utifrån Ödmans teori tillhörande det traditionella paradigmet, tiden före Laga skifte, är närhet, subjektivering, rättskonservatism, samhällets sociala och kollektiva inriktning samt dess utgångspunkt i konkreta och existentiella faktorer. I det moderna samhället, efter Laga skifte, är det istället begrepp som familjens ökande betydelse, distansering, rättsrelativism, abstraktion, individualism och systemförståelse som undersökts. Ödman framhåller dock att paradigmen kan krocka och nyanseringar förekomma.

I supplikerna från perioden 1796-1800 som därmed ligger före Laga skiftesreformens start framträder bykollektivet genom gemensamma handlingar och ställningstagande. Flera bymedlemmar gör gemensam sak när de vill förändra lagligt fastställda överenskommelser eller system kring avgifter eller andra skyldigheter. De konkreta faktorerna ställs då mot systemets utformning tillsammans med en vilja om förändring. Motparten hänvisar däremot till systemets mångåriga utformning samt dess lagliga fastställande och dessa får i sin tur symbolisera rättskonservatismen. Ett annat exempel som kunde frambringa gemensamma protester var när enskilda bönder i byn vill utöka sin odlingsareal på den gemensamma utmarkens bekostnad. De som protesterade vände sig mot enskilda initiativ och uttrycker sig i termer som vi och vårt vilket visar på en tanke orienterad mot kollektivet. De enskilda individerna poängterar däremot de egna behoven och det egna hårda arbetet för att förbättra hemmanet. Dessa suppliker symboliserar istället individualismen. I supplikerna lyser också avundsjuka mellan byns invånare igenom.

Böndernas världsbild baseras på konkreta och existerande faktorer som t.ex. gårdens jord, inhägnader, utmarken, vägar och vägars beskaffenhet. Det är dessa faktorer som berörs i supplikerna och som bonden har en relation till. I stort sett samtliga underskrifter i supplikerna kompletteras med vilken by bonden bodde i. En del suppliker kompletteras även med hemmanets nummer, ägandenatur och mantal. Denna precision ger indikationer om byns och gårdens betydelse för identitetsbildningen. Individen tillhör byn och gården. Man är dock

medveten om omvärlden och känner till konkreta förhållanden, som skogstillgångar, i andra socknar. Supplikerna ger också exempel på då bönder från olika byar och socknar gick ihop till en gemensam kraft i ärenden som berörde flera av dem vilket tyder på att socknen kunde fungera som ett större geografiskt nätverk för de enskilda byarnas behov.

Synen på tiden och tidigare generationer i slutet av 1700-talet var dels att den var kontinuerlig där det egna ödet var beroende av tidigare generationer och dels som diskontinuerlig med uppfattningen att individen ofta genom hårt arbete kunde påverka sin egen situation. Det märks framförallt i suppliker som behandlar skatteköp. Ena sidan hänvisade till tidigare generationers innehav för att stärka sin rätt att köpa ett visst hemman medan motparten, som kanske arrenderade hemmanet men saknade genetiska band bakåt i tiden, menade att det individuellt nerlagda arbetet för att förbättra hemmanet skulle överväga. Supplikerna ger också exempel på avtal som begränsades till att endast gälla den enskilda individen och inte automatiskt kunde överföras till nästkommande generation vilket kan tyda på diskontinuerlig syn på tiden. Flera av Ödmans begrepp syns i analysen av supplikerna. Kollektivet och betydelsen av konkreta faktorer, byns centrala roll som identitetsskapande subjekt samt tidens kontinuitet och tidigare generationer finns representerade. De kollektiva skrivelserna ger indikationer om den sociala inriktningen mot bykollektivet. Samtidigt syns också de nära relationerna mellan familjemedlemmar i supplikerna från den tidiga perioden och de individualistiska rösterna gör sig också hörda då de tar avstånd från eller vill förändra tidigare fastställda ordningar. Kravet på självständighet och oberoende ökar och man ser det egna ödet som avgränsat och oberoende av tidigare generationer. Detta är egentligen begrepp som tillhör Ödmans moderna paradigmen men återfinns i den tidiga perioden.

I supplikerna från slutet av 1880-talet står individen i centrum. I något undantagsfall har samma supplik flera avsändare från samma by men även om suppliken är gemensam hänvisar man till de enskilda rättigheterna. En tanke är att kollektivet användes som ett instrument för att kraftfullare framhäva de individuella intressena. Supplikerna ger också indikationer om familjebandens betydelse. Värnandet om familjemedlemmar och nära anhöriga ventileras. Svek från nära anhöriga känns extra smärftfullt vilket tyder på en tanke om att släktrelationer ska bygga på respekt och sammanhållning. Avundsjuka och skvaller finns fortfarande kvar fastän de rumsliga avstånden ökat.

Under den sena perioden blir inte identifikationen med byn lika påtaglig. Supplikerna undertecknas med ort, datum samt namn. Orten är mer knuten till personen än tvärtom som var fallet under den tidiga perioden.

Det abstrakta samhället bli synligt i hänvisningar till lantmäterihandlingar. För de som hänvisar till lantmäterihandlingar har dokumenten en absolut auktoritet och deras giltighet ifrågasätts inte. Däremot är förståelsen av samhällssystem, reformer och det övergripande syftet osynligt i undersökningens suppliker. Inte heller ges någon bild av människornas förhållande till och syn på tiden. Det förekommer inga direkta hänvisningar bakåt i tiden eller till tidigare generationer. I något fall diskuteras dock fiskerättigheter med hänvisningar till gamla rättigheter. Individer kan också se till eventuella framtida utvecklingsmöjligheter när de köper mark. I den senare perioden är Ödmans begrepp inte lika tydligt markerade. Individualismen och de starka familjebanden finns representerade liksom det abstrakta samhällets representation i form av lantmäteriet.

Min slutsats av undersökningen är att det traditionella och moderna paradigmet krockar under min första undersökningsperiod medan den senare, med ett par undantag, egentligen inte uppvisar någon tydlig koppling till något av paradigmen. Det individuella perspektivet och familjrelationerna förekommer med de återfinns även i det traditionella samhället. Däremot förekommer inte Ödmans kännetecken för det traditionella samhället i någon högre utsträckning under den sena perioden. Kollektivismen framträder i materialet men då mer som ett sätt att styrka de enskilda behoven. Kanske kan det vara så att skiftet mellan Ödmans paradigm tog sin början långt före reformen om Laga skifte och kopplas till fler faktorer såsom nyodlingar och skatteköp.

Gemensamma element för min och Liljewalls undersökning har dels varit kollektivism, individualism samt gamla mönsters relation till nya. I min undersökning kommer jag fram till att kollektivismen på landsbygden gick från att vara vanligt förekommande i bystrukturen i slutet av 1700-talet till att vara ett sätt att lösa enskilda problem i slutet av 1800-talet, vilket även Liljewall pekar på. I den tidiga av mina två perioder blandas Ödmans traditionella och moderna paradigm då tillbakablickar på tidigare generationer förekommer samtidigt som det finns en utvecklingsvilja och en avgränsning till gamla förhållanden där de egna framstegen poängteras. Denna kollision är dock ingenting som Ödman förnekar utan menar att det kan förekomma både inom och mellan individer. I min undersökning sker kollisionerna framförallt mellan individer medan Liljewall visar på utvecklingen inom individer under senare delen av 1800-talet, då de moderna begreppen som individualism, teoretisk skolning och förändringsvilja förekommer samtidigt som kollektivism och kunskapsförmedlande mellan generationer. Detta menar Liljewall skapar en trygghet som gör det möjligt för nya förändringar att accepteras och vidareutvecklas.

Min undersökning kan komplettera den redan gjorda agrarhistoriska forskningen i Halland genom att även ge en bild av bondens inre värld i en tid då det halländska jordbruket genomgick stora förändringar. Det är ett område som inte tidigare ägnats någon större uppmärksamhet i forskningen utan fokuseringen har legat på ekonomiska, materiella och tekniska faktorer. Förståelsen av tidigare generationers inre värld är som Ödman påpekat, ett viktigt instrument för att också förstå våra egna tankegångar.<sup>159</sup>

---

<sup>159</sup> Ödman 2006, s. 460.

## 8 Referenslista

### Otryckta källor:

Landsarkivet i Lund

Hallands läns Landskanslis arkiv, suppliker, DIVA: 196-209

Hallands läns Landskanslis arkiv, suppliker, DIVA: 1041-1051

Hallands läns Landskontors arkiv, suppliker, DIV: 68-79

Häradsskrivaren i Laholms fögderis arkiv, Mantalslängder för Höks Härad 1886-1890

### Tryckta källor:

Andersson Kent & Anderö Henrik, 2006. *Ordbok för släktforskare*, Västerås

Asplund Johan, 1983. *Tid, rum, individ och kollektiv*. Stockholm

Dahlgren Stellan och Florén Anders, 2002. *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*. Lund.

Florén Anders och Ågren Henrik, 2002. *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, Lund.

Frisk Michael & Larsson Krister, 1999. *Agrarhistorisk landskapsanalys över Hallands län. Landskapsprojektet. 1999:7*. Stockholm.

Gadd Carl-Johan, 2000. *Den agrara revolutionen 1700-1870, band 3*. Stockholm.

Hellspong Mats & Orvar Lövgren, 1994. *Land och stad, svenska samhällen och livsformer från medeltid till nutid*. Malmö.

Johansson Per-Göran, 2001. *Gods, kvinnor, stickning. Tidig industriell verksamhet i Höks Härad i södra Halland ca 1750-1870*. Malmö.

Liljewall Britt, 1995. *Bondevardag och samhällsförändring, studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Borås.

Montell Erik, 1983. *Halländsk historia*. Halmstad.

Pettersson Ronny, 1983. *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändring mellan regeltvång och handlingsfrihet*. Stockholm

Sandklef Albert, 1959. *Hallands jordbruk 1656-1900*. Halmstad

Ydborn Lars, 1984. *Befolkningstillväxt och jordbruk, tre socknar i Halland*. Varberg

Wiking-Faria Pablo, 1997. *Bondeliv, lantbruket i Halland 1750-1990*. Varberg

Ödman Per-Johan, 2006. *Kontrasternas spel*. Danmark

### Karl-Åke Svensson, Öringe

Mantalslängder för Höks Härad 1796-1800. avfotograferade på CD-skiva, H.H Digi-arkiv.